DOI.01.01.06
Quarterly Journal of Institutional Progress and Development
Vol. 1, No. 1, Spring 2025, 121-162

A Comparative Study of the Role of Innovation and Business Environment as the Infrastructure for Development

Mohammadreza Mohammadkhani
Instructor, Future Studies Department, Imam Hossein (AS) University, Tehran, Iran
(Responsible author) mohammadreza.mohammadkhani1978@gmail.com
Majid Kiani
Assistant Professor, Imam Hossein (AS) University, Tehran, Iran. kiani@ihu.ac.ir
Mohammad Arabi
PhD student Management at University of Mazandaran, iran. arabi@ut.ac.ir

Date of Received: 2024/10/31 **Date of Acceptance**: 2025/03/17

انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی ۱۴۰۱
مطالعه تطبیقی جایگاه نوآوری و فضای کسب‌وکار به عنوان زیر ساخت توسعه

Abstract

This research examines the state of innovation and the business environment as key factors in the development process in Iran, conducting a comparative analysis with other countries around the world based on four internationally recognized indices according to the latest published reports. These indices include the Ease of Doing Business Index, the Global Competitiveness Index, the Global Innovation Index, and the Economic Freedom Index. The study analyzes the factors influencing the country's performance in each of these indices. The findings indicate that Iran has relatively good performance in the Global Innovation Index, ranking 64th. However, it ranks 169th in the Economic Freedom Index, 127th in the Ease of Doing Business Index, and 99th in the Global Competitiveness Index, highlighting the need for serious planning to improve in these areas. The analyses reveal that the complexity of administrative processes, insufficient technological infrastructure, inefficiency of the tax system, and international sanctions are among the main reasons for Iran's lower rankings in some global indices. This research proposes solutions to improve the business environment, including tax system reform, simplification

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

of administrative processes, development of digital infrastructure, increased economic transparency, attraction of foreign investment, and strengthening university-industry collaboration. By providing practical recommendations and comprehensive analyses, this study can serve as a reliable resource for relevant stakeholders and pave the way for designing progressive policies to enhance the business environment, elevate Iran's position in international rankings, and promote sustainable development in the country.

Keywords: Innovation, Business Environment, Economic Indicators, Development, Comparative Study

انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی ۱۲۲
سال پانزدهم، شماره اول
بهار ۱۴۰۴

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

DOI.01.01.06
فصلنامه پیشرفت و توسعه نهادی
دوره اول، شماره اول، بهار ۱۴۰۴
صص ۱۶۲ - ۱۲۱

مطالعه تطبیقی جایگاه نوآوری و فضای کسب‌وکار به عنوان زیر ساخت توسعه

محمدرضا محمدخانی
مربی گروه آینده پژوهی دانشگاه جامع امام حسین (ع)،تهران، ایران(نویسنده مسئول)
mohammadreza.mohammadkhani1978@gmail.com
مجید کیانی
استادیار گروه عمران دانشگاه جامع امام حسین (ع)،تهران، ایران kiani@ihu.ac.ir
محمد عربی
دانشجو دکتری مدیریت دانشگاه مازندران،ایران arabi@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۷

چکیده

این پژوهش به بررسی وضعیت نوآوری و فضای کسب‌وکار به عنوان عوامل کلیدی در فرایند توسعه در ایران و مقایسه تطبیقی آن با سایر کشورهای جهان بر اساس چهار شاخص معتبر بین‌المللی براساس آخرین گزارش‌های منتشرشده شامل شاخص سهولت راه‌اندازی کسب وکار، شاخص رقابت‌پذیری جهانی، شاخص جهانی نوآوری و شاخص آزادی اقتصادی پرداخته و عوامل مؤثر بر عملکرد کشور در هر یک از این شاخص‌ها را تحلیل می‌کند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ایران در شاخص جهانی نوآوری با رتبه ٦٤ عملکرد نسبتاً خوبی دارد. در شاخص آزادی اقتصادی رتبه ١٦٩، در شاخص راه‌اندازی کسب‌وکار رتبه ۱۲۷ و در شاخص رقابت‌پذیری جهانی رتبه ۹۹ کسب کرده است که نشان‌دهنده لزوم برنامه‌ریزی جدی برای ارتقاء در این زمینه‌ها است. تحلیل‌ها نشان می‌دهد پیچیدگی فرآیندهای اداری، ناکافی‌بودن زیرساخت‌های فناوری، ناکارآمدی نظام مالیاتی و تحریم‌های بین‌المللی، از جمله دلایل اصلی کاهش رتبه ایران در برخی از شاخص‌های جهانی است. در این پژوهش، راهکارهایی برای بهبود فضای کسب‌وکار، از جمله اصلاح نظام مالیاتی، تسهیل فرآیندهای اداری، توسعه زیرساخت‌های دیجیتال، افزایش شفافیت اقتصادی، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و تقویت همکاری دانشگاه و صنعت، ارائه شده است. این مطالعه با ارائه پیشنهادات کاربردی و تحلیل‌های جامع، می‌تواند به‌عنوان منبعی قابل اتکاء برای ذی‌نفعان مرتبط مورد استفاده قرار گیرد و زمینه‌ساز طراحی سیاست‌های پیشرو برای بهبود محیط کسب‌وکار، ارتقای جایگاه ایران در رتبه‌بندی‌های بین‌المللی و توسعه پایدار کشور باشد.

واژه‌های کلیدی: نوآوری، فضای کسب‌وکار، شاخص‌های اقتصادی، توسعه، مطالعه تطبیقی

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

مقدمه

امروزه مفهوم نوآوری به‌عنوان یکی از موضوعات پیشرو در حوزه مدیریت، مورد توجه مدیران و تصمیم‌گیران قرار گرفته است (رستمی و همکاران، ۱۴۰۳). رقابت شدید در سطح جهانی، دولت‌ها را بر آن داشته تا با تقویت ظرفیت‌های نوآوری و بهبود فضای کسب‌وکار، جایگاه استراتژیک خود را در اقتصاد جهانی ارتقا دهند. نوآوری، به‌عنوان موتور محرکه پیشرفت و افزایش بهره‌وری و فضای کسب‌وکار، به‌عنوان بستر مناسب برای فعالیت بنگاه‌های اقتصادی، نقش تعیین‌کننده‌ای در جذب سرمایه‌گذاری، ایجاد اشتغال و افزایش رقابت‌پذیری بین‌المللی ایفا می‌کنند. اصطلاح «فضای کسب‌وکار» به عوامل خارجی مانند محیط اداری، شرایط بازار، قوانین و مقررات و فرهنگ مرتبط با فعالیت‌های اقتصادی اشاره دارد (Prajo-go, 2016). فضای کسب‌وکار یکی از عوامل مهم و مؤثر بر بازار است (Jovanovic & Jovanovic, 2018). فضای کسب‌وکار به مجموعه‌ای از عوامل کلیدی اطلاق می‌شود که عملکرد بنگاه‌های اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهند؛ عواملی نظیر کیفیت نهادهای حکمرانی، ثبات نظام حقوقی و مقررات، سطح توسعه زیرساخت‌ها و موارد مشابه، تغییر این مؤلفه‌ها عمدتاً خارج از حیطه اختیارات و توان مدیریتی فعالان اقتصادی قرار دارد (میدری و قودجانی، ۱۳۸۷). محیط کسب وکار، هم موتور محرک بهره‌وری و هم زمینه ساز رقابت‌پذیری است (Prajogo, 2016). عملکرد بنگاه‌های اقتصادی متأثر از عوامل متعددی است که بخشی از آن‌ها خارج از حیطه‌ی کنترل و مدیریت فعالان اقتصادی قرار دارد. این عوامل در ادبیات تخصصی، تحت عنوان فضای کسب و کار معرفی می‌شوند (مکیان و همکاران، ۱۳۹۲). به‌کارگیری فناوری‌های پیشرفته و روش‌های نوین در مدیریت کسب‌وکار، عملکرد و بهره‌وری سازمان‌ها را ارتقا می‌دهد. شرکت‌هایی که فرهنگ نوآوری را پرورش داده و کارکنان را در فرآیندهای خلاقانه مشارکت می‌دهند، به مزیت‌های رقابتی پایدار و افزایش قابل توجه کارایی دست پیدا می‌کنند (Vittorio et al, 2024). نوآوری برای دستیابی به سودآوری و پایداری در کسب‌وکارهای امروزی، امری حیاتی و ضروری محسوب می‌شود (Yayha et al, 2024). نوآوری‌ها باعث افزایش بهره‌وری می‌شوند که برای توسعه اقتصادی بسیار مهم است (Zahrebelna & Diadyk, 2024). رابطه‌ی بین محیط کسب‌وکار و توسعه پایدار بنگاه‌ها، با نقش واسطه‌ای نوآوری همراه است؛ درواقع بهبود شرایط محیط کسب‌وکار می‌تواند به موفقیت بلندمدت شرکت‌ها منجر گردد (Dong & Zhang, 2022). اگرچه تأثیرات مثبت یک فضای کسب‌وکار مساعد بر نوآوری و توسعه به خوبی مستند شده است، چالش‌ها همچنان وجود دارند. ناکارآمدی در مکانیسم‌های بازار و نقش‌های دولتی می‌تواند پیشرفت را مختل کند، که این امر نشان‌دهنده

انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی ۱۲۴
سال پانزدهم، شماره اول
بهار ۱۴۰۴

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

ضرورت بهبود مستمر در این حوزه‌ها برای دستیابی به مسیرهای توسعه بهینه است (Hou et al, 2025).

با توجه به اهمیت سطح نوآوري در کشورها و پررنگ شدن آن در سال‌هاي اخیر بسیاري از محققان، نهادها و مراکز علمي در سطح جهان به سنجش و گزارش نمودن وضعیت نوآوري کشورها مي‌پردازند (زارع بندادکوکی، ۱۳۹۷). کشورها برای سنجش عملکرد خود در مقایسه با سایر ملت‌ها و همچنین بررسی وضعیت کنونی در مقابل شرایط گذشته، اقدام به ارزیابی‌های ملی بر اساس معیارهای گوناگون می‌کنند. این مقایسه‌ها به آن‌ها کمک می‌کند تا مؤثرترین روش‌ها و استراتژی‌های توسعه و پیشرفت را شناسایی نمایند. این بررسی به کشورها اجازه می‌دهد تا نقاط ضعف و قوت خود را تشخیص داده و با تدوین برنامه‌ها و سیاست‌های مناسب، زمینه رفع کاستی‌ها و تقویت مزیت‌های خود را فراهم کنند (Martin et al, 2008). محیط کسب‌وکار به طور مستقیم بر توسعه تأثیر می‌گذارد(Zhou, 2024). فضای کسب وکار با کاهش محدودیت‌های تأمین مالی و نااطمینانی‌ها، نقش تعیین‌کننده‌ای در نوآوری بنگاه‌های اقتصادی ایفا می‌کند؛ این تأثیر به‌ویژه در مورد بنگاه‌های دولتی مشهود است (Gao, 2024). آگاهی از وضعیت فضای کسب‌وکار و تلاش برای بهبود آن به عنوان یک راهبرد اقتصادی کلیدی برای دولت‌ها محسوب می‌شود، چرا که رابطه مستقیمی بین بهبود این فضا و رشد تولید ملی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی وجود دارد. فضای کسب‌وکار به عواملی اشاره دارد که بر عملکرد واحدهای اقتصادی تأثیرگذارند، مانند کیفیت نهادهای حکومتی، ثبات قوانین و مقررات، کیفیت زیرساخت‌ها و مواردی دیگر که تغییر آنها خارج از اختیارات مدیران بنگاه‌های اقتصادی است. برای نظارت و بهبود وضعیت فضای کسب‌وکار، استفاده از ابزارهای کنترلی و تعریف برخی شاخص‌ها ضروری است. تعریف و انتخاب شاخص‌های مناسب، اندازه‌گیری دوره‌ای آن‌ها و طراحی و اجرای برنامه‌های بهبود بر اساس این شاخص‌ها می‌تواند به بهبود وضعیت اقتصادی کمک شایانی داشته باشد (رمضانپور و نویدی، ۱۳۹۵). نهادها و ارگان‌های دولتی و حاکمیتی تأثیر به‌سزایی در تقویت یا تضعیف فضای کسب‌وکار دارند. این نهادها از طریق تصمیم‌گیری‌ها و نحوه عملکرد خود می‌توانند به‌طور چشمگیری در بهبود یا تخریب این فضا مؤثر باشند (میلانی، ۱۴۰۱).

در عصر حاضر، دستیابی به بهبود وضعیت اقتصادی و توسعه اقتصادی بدون توجه به فضای کسب‌وکار و ارتقای شرایط آن، امکان‌پذیر نیست. بنابراین، قدم اول و اساسی در مسیر توسعه، تمرکز بر این شاخص کلیدی است (میلانی، ۱۴۰۱). رشد اقتصادی هر کشور ارتباط نزدیکی با توسعه و ارتقای زیرساخت‌های اقتصادی و بهبود فضای کسب‌وکار آن کشور دارد. تعیین اهداف اقتصادی مناسب، انتخاب راهبردهای

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

نوآورانه و تبدیل این راهبردها به برنامه‌های عملیاتی، بخشی حیاتی از این فرآیند محسوب می‌شود (رمضانپور و نویدی، ۱۳۹۵). یکی از عوامل اساسی در توسعه پایدار کسب‌وکارها در سطح جهانی، ایجاد فضای کسب‌وکار بین‌المللی مناسب است. در شرایط هماهنگی اقتصادی جهانی، چنین فضایی نه‌تنها انتظارات بازار را ارتقا داده و فعالیت‌های بازاریابی را تقویت می‌کند، بلکه جذب سرمایه‌گذاری خارجی و افزایش رقابت‌پذیری بین‌المللی را نیز تسهیل می‌نماید. این رویکرد، هم‌سو با تحولات نوین اقتصادی و تغییرات جهانی، نقش کلیدی در دستیابی به اهداف توسعه‌ای ایفا می‌کند (Cui et al, 2022).

مرور ادبیات

محیط کسب وکار مطلوب، بستر مناسبی برای ارتقای رشد کیفی شرکت‌ها فراهم می‌کند و به عنوان پشتوانه اساسی در دستیابی به توسعه پایدار آنها عمل می‌نماید (Dong & Zhang, 2022). محیط کسب‌وکار به معنای محیط کلی سرمایه‌گذاری است. با تعمیق پژوهش‌ها، محققان این حوزه، محیط کسب‌وکار را از منظر اکوسیستم‌ها بررسی کرده و مفاهیمی مانند اکوسیستم کارآفرینی و اکوسیستم نوآوری را مطرح نموده‌اند (Kolasinski, 2015). محیط کسب‌وکار شامل زمینه‌ای است که بنگاه‌ها منابع موردنیاز خود را از آن تأمین و محصولاتشان را در آن عرضه می‌کنند، که این تعاملات، بازار و تعادل آن را شکل می‌دهد. به‌طور خلاصه، فضای کسب‌وکار، محیطی سیاستی، نهادی و رفتاری است که به‌طور مستقیم بازدهی و مخاطرات فعالیت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Stern, 2002). فضای کسب‌وکارها روزبه‌روز رقابتی‌تر، منعطف‌تر و در حال تغییر است، که این شرایط نیاز به نوآوری را در میان شرکت‌ها و کارآفرینان افزایش می‌دهد(Tidd & Bessant, 2014). اگرچه ایده فضای کسب و کار از گذشته‌های دور در مباحث اقتصادی تحت عنوان‌ها و تعابیر مختلف تحلیل شده است، اما از دهه ۱۹۹۰ میلادی به بعد، این مفهوم جایگاه ویژه‌ای در برنامه‌ریزی‌های کشورها و سازمان‌های بین‌المللی پیدا کرده است. این اهمیت تا بدان حد است که امروزه بخش قابل توجهی از راهبردها و سیاست‌های کلان حکومت‌ها، معطوف به اصلاح و بهبود فضای کسب و کار شده است (مکیان و همکاران، ۱۳۹۲).

فضای کسب‌وکار به‌عنوان یکی از کلیدی‌ترین شاخص‌های اقتصادی، نقش اساسی در تقویت بخش خصوصی، افزایش رشد اقتصادی و توسعه جامعه ایفا می‌کند. در این فرآیند، نقش نهادها و دستگاه‌های دولتی در حوزه‌های اجرایی، قانون‌گذاری و نظارتی اهمیت دارد (میلانی، ۱۴۰۱). فراهم کردن شرایط مناسب برای فعالیت تمام اقتصاددانان، با کاهش هزینه‌ها، صرفه‌جویی در زمان و استفاده از فناوری‌های

انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی
سال پانزدهم، شماره اول
بهار ۱۴۰۴

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

نوین، مستلزم بهبود فضای کسب‌وکار است. این فضا نقشی حیاتی در تضمین پایداری و پیشرفت واحدهای اقتصادی دارد. وجود بستری سالم و حمایتگر در این حوزه، زمینه‌ساز رشد همه‌جانبه و ارتقای کیفی عملکرد کسب‌وکارها می‌شود(Zhao et al, 2025). بنابراین بهبود فضای کسب‌وکار یک الزام اساسی و اجتناب‌ناپذیر است(شانی، ۱۳۹۶). رشد اقتصادی هر کشوری ارتباط زیادی با ایجاد و بهبود زیرساخت‌های اقتصادی و فضای کسب و کار آن کشور دارد. بخش قابل توجهی از مقتضیات رشد اقتصادی هر کشور در گرو فضای کسب و کار مناسب در آن کشور است (میلانی، ۱۴۰۱). رشد اقتصادی و توسعه هر کشور به‌طور مستقیم به توسعه و تقویت زیرساخت‌های اقتصادی و ایجاد فضای کسب‌وکار مطلوب وابسته است (رمضانپور و نویدی، ۱۳۹۵). محیط‌های اقتصادی و اجتماعی پایدار نقشی اساسی در بهبود عملکرد کارآفرینان و جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی ایفا می‌کنند. بنابراین، سیاست‌گذاران باید در تدوین راهبردهای توسعه اقتصادی، به بهبود شاخص‌های محیط کسب‌وکار توجه ویژه‌ای داشته باشند. به حداکثر رساندن رشد اقتصادی یکی از شاخص‌های مهم می باشد (Zhao et al, 2025). تجربیات کشورهای توسعه‌یافته و پژوهش‌های نهادهای بین‌المللی مانند بانک جهانی، اهمیت راهبردی بهبود محیط کسب‌وکار در توسعه کشورها را آشکار کرده است. بدون فراهم کردن شرایط مناسب برای فعالان اقتصادی، دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی ممکن نخواهد بود (پهلوان زاده و بیابانی، ۱۳۹۸). در زمینه تعریف محیط کسب‌وکار، بانک جهانی اشاره می‌کند که محیط کسب‌وکار به شرایطی مانند زمان و هزینه‌ای اطلاق می‌شود که یک بنگاه برای رعایت قوانین و مقررات در فرآیند تاسیس و فعالیت خود نیاز دارد (worldbank, 2019). در کشورهایی مانند ویتنام برنامه‌های وسیع ارتقای فضای کسب‌وکار در سطح کشور به اجرا درآمده و به یکی از اولویت‌های اساسی تبدیل شده است (Van & Kim, 2025). در کشورهای اروپای شرقی، کیفیت فضای کسب‌وکار به عنوان یکی از ارکان اساسی رشد اقتصادی شناخته می‌شود که ارتباط مستقیمی با شاخص‌هایی نظیر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و شتاب توسعه اقتصادی کلان دارد. (Zelenska, 2024). چین توجه ویژه‌ای به بهینه‌سازی فضای کسب‌وکار دارد و دستورالعمل‌های کلیدی برای بهبود مستمر آن صادر کرده است (Zhao et al, 2025). کشورهایی مانند ایالات متحده و ژاپن که سرمایه گذاری زیادی در تحقیق و توسعه دارند، سطوح بالاتری از نوآوری و عملکرد اقتصادی را از خود نشان می‌دهند (Plahonjić, 2024). شرکت‌هایی که در فضاهای کسب‌وکار با استانداردهای بالاتری فعالیت می‌کنند، نسبت به دیگران، شانس بیشتری برای پیاده‌سازی نوآوری در حوزه تولید محصولات و بهینه‌سازی فرآیندها دارند (Hou et al, 2025). فضای کسب و کاری که

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

بنگاه‌ها در آن فعالیت می‌کنند، همواره دست‌خوش تحولات پیاپی است. محیط کسب‌وکار مناسب، بستر مناسبی برای رشد بنگاه‌های باکیفیت است و به‌عنوان تضمینی کلیدی برای پیشرفت و توسعه شرکت‌ها عمل می‌کند. با توجه به تغییرات محیطی ریسک‌های کسب‌وکار بیشتر شده‌اند که این موضوع، بهینه‌سازی محیط کسب‌وکار را به امری حیاتی تبدیل کرده است (Dong & Zhang, 2022). فضای کسب و کار بهبود یافته با ارتقای سرمایه‌های انسانی و تسهیل روندها، موجب افزایش سهم درآمد شرکت‌ها و نیروی انسانی می‌شوند (Lai et al, 2024). پیشرفت سازمان‌ها وابسته به ایجاد فضای مناسب و بسترهای لازم است که نیروی انسانی را برای نوآوری و کارآفرینی آماده می‌کند. این توانمندی‌ها، همراه با تعهد، منجر به استفاده از منابع سازمان در جهت ایجاد ارزش‌های جدید و پاسخگویی به نیازهای جامعه می‌شود. همچنین، طراحی و نهادینه‌سازی فضای کسب‌وکار مناسب، فرآیندی ظریف و حیاتی است که بدون برنامه‌ریزی دقیق و تلاش هدفمند در سطوح مختلف جامعه، رفع چالش‌ها و ارتقای جایگاه کشور در شرایط پویای جهانی غیرممکن خواهد بود (سخایی، ۱۳۹۸). یک محیط کسب‌وکار مساعد برای دستیابی به توسعه اقتصادی باکیفیت ضروری است (Hou et al, 2025). در ارمنستان، بهبود محیط کسب‌وکار با افزایش فعالیت اقتصادی مرتبط است، به ویژه در بخش کشاورزی که مکانیسم‌های حمایتی دولت در آن نقشی حیاتی ایفا می‌کنند (Kyuregyan, 2025). امروزه بازنگری و بهبود مستمر فضای کسب‌وکار به عنوان یک راهبرد اقتصادی موثر در فرایند توسعه پایدار شناخته شده است (عمادزاده، ۱۳۹۳). در محیطی که به‌سرعت در حال تغییر است، افراد و سازمان‌ها ملزم به ایجاد ارزش از طریق ترکیب منابع موجود با رویکردهای نوین و نوآورانه هستند (Reschly &Ysseldyke, 2002). نوآوري عامل کلیدي رشد، پیشرفت، توسعه و شاخص پیشران بهره‌وري و رشد اقتصادي کشورها و عاملي تاثیرگذار در دستیابي مزیت رقابتي سازمان به شمار می‌آید، از این رو توجه به ارزیابي نوآوري و پایش آن براي کشورها حائز اهمیت است (زارع بنداد کوکی، ۱۳۹۷). نوآوری باعث بهبود عملکرد کسب و کار می‌شود(Juneja et al, 2025). مفهوم نوآوری، اولین بار توسط جوزف شومپیتر، اقتصاددان در سال ۱۹۱۲ معرفی شد . نوآوری به عنوانی یک عامل مهم تغییر شناسایی شده و برا ی چندین دهه در توسعه محصول به کاررفته است (Schumpeter, 1912).بر اساس ادبیات علمی، نوآوری به سه نوع اصلی تقسیم می‌شود: نوآوری فزاینده، نوآوری مخرب و نوآوری رادیکال (Fasnacht, 2018). اهمیت نوآوری در سراسر جهان به عنوان یکی از راه‌های حیاتی برای دست‌یابی به رفاه اجتماعی مورد تأکید قرارگرفته است (رستمی و همکاران، ۱۴۰۳). بهبود سطح نوآوری فناوری در کسب‌وکارهای کوچک کشورهای

انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی
۲۸۱
سال پانزدهم، شماره اول
بهار ۱۴۰۴

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

در حال توسعه نیز، از مسیر بهبود فضای کسب‌وکار و با رویکردی منحصر به فرد صورت می‌گیرد (Lo-sacker & Liefner, 2020). نوآوری باعث افزایش بهره‌وری و سودآوری، دستیابی به بازارهای نوین و بهبود عملکرد در بازارهای فعلی می‌شود. به همین خاطر، سازمان‌ها در سراسر جهان به سرمایه‌گذاری در زمینه نوآوری تمایل پیدا کرده‌اند (رستمی و همکاران، ۱۴۰۳). با توجه به اهمیت فضای کسب‌وکار و نقش محوری نوآوری در رشد اقتصادی، طراحی شاخص‌های مرتبط برای سنجش میزان نوآوری و بررسی فضای کسب‌وکار در کشورها به عنوان ابزاری راهبردی برای سنجش و ارتقای عملکرد اقتصادی ضروری است. پایش مستمر این شاخص‌ها و اجرای برنامه‌های بهبود مبتنی بر آنها نه تنها ظرفیت‌های نوآورانه را تقویت می‌کند، بلکه جذب سرمایه‌گذاری و توسعه تولید ملی را تسهیل می‌نماید (رمضانپور و نویدی، ۱۳۹۵). امروزه، رتبه‌بندی کشورها بر اساس شاخص‌ها و ابعاد مختلف، توجه بسیاری از محققان و نهادها را به خود جلب کرده است. این موضوع در مطالعات کمی و تحلیلی، به‌عنوان یک حوزه مهم بررسی قرار گرفته و مورد توجه پژوهشگران و سازمان‌های متعددی قرار دارد (فیروزان سرنقی و احمدزاده، ۱۳۹۵). کشورها همواره وضعیت خود را ارزیابی کرده و آن را با شرایط ایده‌آل مقایسه می‌نمایند تا میزان فاصله بین وضع موجود و مطلوب مشخص شود. این فرآیند به شناسایی نقاط قوت و ضعف سیستم‌ها کمک می‌کند. بنابراین، استفاده از شاخص‌های جامع که قادر به سنجش ابعاد گوناگون نوآوری باشند، ضروری است. این شاخص‌ها تصویری روشن از وضعیت فعلی ارائه می‌دهند و پایه‌ای اساسی برای تدوین سیاست‌های کارآمد و برنامه‌ریزی‌های هدفمند محسوب می‌شوند (Holbrook, 1997). دانشمندان سیستم‌های ارزیابی مختلفی طراحی کرده‌اند که هر کدام از آن سیستم‌ها از زوایای مختلفی به بررسی کسب و کارها می‌پردازند. اغلب پژوهشگران، شاخص‌ها و راهبردهای خود را با استناد به گزارش‌های بانک جهانی و متناسب با سطح تحلیل و اهداف پژوهش‌شان انتخاب می‌کنند (He et al, 2021). ارتباط میان نوآوری، توسعه اقتصادی و عملکرد فضای کسب‌وکار چندجانبه می باشد. این موضوع نشان می‌دهد بهبود در یک حوزه می‌تواند پیشرفت در حوزه‌های دیگر را تحریک کند. این همبستگی متقابل، ضرورت رویکردهای یکپارچه در سیاست‌گذاری را مطرح می‌کند که دولت‌ها این پویایی‌ها را برای دستیابی به توسعه پایدار در نظر گیرند (Machado et al, 2025)

با توجه به اهمیت فضای کسب‌وکار و نوآوری به‌عنوان دو محور اصلی توسعه اقتصادی، بررسی این عوامل برای ایران ضروری است تا ضمن شناسایی نقاط ضعف و قوت، راهکارهای عملی برای رفع چالش‌ها و ارتقای رقابت‌پذیری ارائه شود. بنابراین اولین گام برای اصلاح و بهبود فضای کسب و کار و

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

نوآوری در ایران ، شناخت وضعیت نسبت به کشورهای جهان است. لذا مهمترین نظام‌های رتبه‌بندی در جهان پیرامون مساله مذکور، انتخاب شده‌اند تا ضمن تحلیل و آشنایی با هرنظام رتبه بندی، وضعیت و جایگاه ایران در هر نظام و شاخص جهانی بررسی گردد. لذا برای سنجش و ارزیابی آن‌ها، از ۴ شاخص جهانی مهم و پرکابرد ذیل استفاده شده است:

۱ - شاخص راه‌اندازی کسب‌وکار: این شاخص که توسط بانک جهانی (World Bank) منتشر می‌شد، شرایط راه‌اندازی و انجام کسب‌وکار در کشورها را بررسی می‌کرد. مؤلفه‌هایی مانند سهولت شروع کسب‌وکار، اخذ مجوزها و پرداخت مالیات در آن تحلیل می‌شد. آخرین گزارش این شاخص مربوط به سال ۲۰۲۱ بوده است (World Bank, 2021)؛ در این پژوهش از داده‌های این سال استفاده شده است. این شاخص، علیرغم توقف انتشار، همچنان به‌عنوان مرجعی معتبر برای تحلیل فضای کسب‌وکار شناخته می‌شد. همچنین در سیاست‌هاي کلي نظام از قبیل سیاست‌هاي کلي اشتغال، سیاست‌های کلی تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی و سیاست‌های‌کلی برنامه ششم توسعه به بهبود اوضاع کسب‌وکار و ارتقای جایگاه ایران در این شاخص تأکید شده است (پهلوان زاده و بیابانی، ۱۳۹۸).

۲-شاخص رقابت‌پذیری جهانی: این شاخص نیز که توسط مجمع جهانی اقتصاد (World Economic Forum) منتشر می‌شد، توان رقابت‌پذیری کشورها را در سطح جهانی بررسی می‌کرد. مؤلفه‌هایی مانند کیفیت زیرساخت‌ها، سلامت اقتصاد کلان، نوآوری و ظرفیت‌های فناوری در آن تحلیل می‌شد. آخرین گزارش این شاخص مربوط به سال ۲۰۲۰ می‌باشد. در این پژوهش از داده‌های این سال استفاده شده است. این شاخص نیز، علیرغم توقف انتشار، همچنان به‌عنوان مرجعی معتبر برای ارزیابی رقابت‌پذیری کشورها شناخته می‌شود.

۳-شاخص جهانی نوآوری: این شاخص که توسط سازمان جهانی مالکیت فکری (World In-tellectual Property Organization) منتشر می‌شود، سطح نوآوری کشورها را در ابعاد مختلف بررسی می‌کند. مؤلفه‌هایی مانند سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه، ثبت اختراعات، کیفیت آموزش و زیرساخت‌های نوآوری در آن تحلیل می‌شوند. آخرین گزارش این شاخص مربوط به سال ۲۰۲۴ است و در این پژوهش از داده‌های همین سال استفاده شده است. این شاخص به‌عنوان مرجعی معتبر برای ارزیابی توان نوآوری کشورها شناخته می‌شود.

۴-شاخص آزادی اقتصادی: این شاخص که توسط بنیاد هریتیج (The Heritage Foun-dation) منتشر می‌شود، میزان آزادی اقتصادی کشورها را در ابعاد مختلف بررسی می‌کند. مؤلفه‌هایی

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

مانند حقوق مالکیت، آزادی تجاری، اندازه دولت و حاکمیت قانون در آن تحلیل می‌شوند. آخرین گزارش این شاخص مربوط به سال ۲۰۲۴ است و در این پژوهش از داده‌های این سال استفاده شده است. این شاخص به‌عنوان مرجعی معتبر برای ارزیابی سطح آزادی اقتصادی کشورها شناخته می‌شود.

این شاخص‌ها به عنوان ابزارهای راهبردی برای سنجش و بهبود عملکرد اقتصادی کشورها مورد استفاده قرار می‌گیرند. پایش مستمر این شاخص‌ها و اجرای برنامه‌های بهبود مبتنی بر آنها، نه تنها ظرفیت‌های نوآورانه را تقویت می‌کند، بلکه جذب سرمایه‌گذاری و توسعه تولید ملی را تسهیل می‌نماید (رمضانپور و نویدی، ۱۳۹۵). این پژوهش با استناد به داده‌های معتبر جهانی، جایگاه ایران را در شاخص‌های کلیدی فضای کسب‌وکار و نوآوری به عنوان زیرساخت‌های توسعه تحلیل کرده و نقاط قوت و ضعف آن را بررسی می‌کند. همچنین تأثیر این شاخص‌ها بر توسعه کسب‌وکارها و نوآوری مورد واکاوی قرار می‌گیرد. از طرفی این مطالعه با ارائه تصویری جامع از وضعیت ایران در مقایسه با سایر کشورها، بستر لازم برای سیاست‌گذاری‌های کارآمد و تدوین راهبردهای بهبود فضای کسب‌وکار و حرکت اثربخش‌تر در راستای توسعه کشور را فراهم می‌آورد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از منظر هدف، با توجه به نتایج عملی و کاربردی که برای سیاستگذاران و برنامه‌ریزان ارائه می‌دهد، در زمره پژوهش‌های کاربردی قرار می‌گیرد. از لحاظ روش‌شناسی، این مطالعه به عنوان یک پژوهش تطبیقی طبقه‌بندی می‌شود که با بهره‌گیری از روش مطالعه اسنادی به گردآوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز پرداخته است. فلسفه اصلی پژوهش‌های تطبیقی، استفاده از تجارب جهانی برای تقویت دانش اجرایی و افزایش ظرفیت دولت است (نجفی رستاقی و عبدالحمید، ۱۴۰۳). در این راستا، تحلیل داده‌ها بر اساس روش تحلیل ثانویه انجام شده است، بدین معنا که آخرین داده‌های منتشر شده و موجود در منابع معتبر بین‌المللی در زمینه پژوهش استخراج و مورد استفاده قرار گرفته‌اند. در این پژوهش، شاخص‌های مرتبط به‌طور کامل مورد توجه قرار گرفته و با دقت تجزیه‌وتحلیل شده‌اند تا تصویری روشن از وضعیت محیط کسب‌وکار و نوآوری کشور به عنوان زیرساخت‌های مهم توسعه در مقایسه با استانداردهای جهانی ارائه شود. این رویکرد تحلیلی نه‌تنها امکان شناسایی نقاط قوت و ضعف سیستم نوآوری ایران را فراهم می‌کند، بلکه زمینه‌ساز ارائه راهکارهای عملی برای بهبود و ارتقای این شاخص‌ها در راستای توسعه اقتصادی و فناوری کشور است.

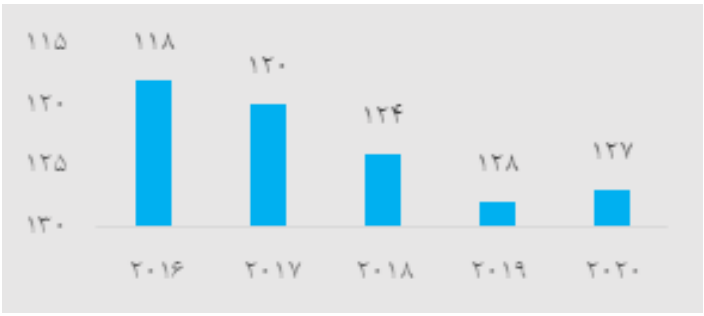
[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

یافته‌ها

۱- شاخص سهولت انجام کسب‌وکار

بانک جهانی به عنوان نهاد پیشگام مالی در جهان، در اواخر دهه ۱۹۹۰ در یک حرکت بدیع به تحلیل فضای کسب‌وکار در کشورهای مختلف جهان پرداخت. این سازمان هر ساله سهولت راه‌اندازی کسب‌وکار (Doing Business Index) کشورها را با اتکا به ابزار علمی و شاخص‌های استاندارد مورد مطالعه قرار می‌داد و نتایج سنجش خود را به عنوان گزارش سالانه برای اطلاع عموم منتشر می‌کرد. این گزارش که ۱۹۰ کشور را پوشش می‌دهد، سنجش سهولت راه‌اندازی، ادامه فعالیت، و توسعه کسب‌وکارها در کشورهای مختلف را بررسی می‌کند. شاخص مذکور به‌عنوان معیاری کلیدی برای ارزیابی بهبود محیط کسب‌وکار در سطح بین‌المللی شناخته می‌شود(بیابانی و پهلوان زاده، ۱۳۹۸). آخرین گزارش این شاخص مربوط به سال ۲۰۲۰ بود و انتشار آن پس از این سال متوقف شد. گروه بانک جهانی در سپتامبر ۲۰۲۱ اعلام کرد که پس از نزدیک به دو دهه انتشار گزارش «انجام کسب‌وکار»، تصمیم گرفته است این مجموعه را متوقف کند. آخرین گزارش، مربوط به سال ۲۰۲۱ بود و انتشار آن پس از ارزیابی‌های داخلی و به‌منظور تمرکز بر طراحی چارچوبی نوین برای سنجش محیط کسب‌وکار پایان یافت (بانک جهانی، ۲۰۲۱). با این حال، داده‌های این شاخص نیز همچنان به عنوان مرجعی کلیدی برای تحلیل فضای کسب‌وکار در پژوهش‌های آکادمیک مورد استفاده قرار می‌گیرد(شانی، ۱۳۹۶). به همین دلیل و باتوجه به اهمیت این گزارش، در این پژوهش از آخرین آمار منتشر شده استفاده شده است.

در این مدل رتبه‌بندی، ۱۰ زیرشاخص تعریف می‌شود. عوامل تاثیرگذار در هر زیرشاخص، در هر کشور بررسی و امتیازدهی می‌شوند. با میانگین‌گیری از امتیاز این زیرشاخص‌ها امتیاز کلی هر کشور و در نتیجه رتبه آن کشور در جهان به دست می‌آید.

نمودار۱: جایگاه ایران در شاخص راه‌اندازی کسب‌وکار (۲۰۱۶تا۲۰۲۰)

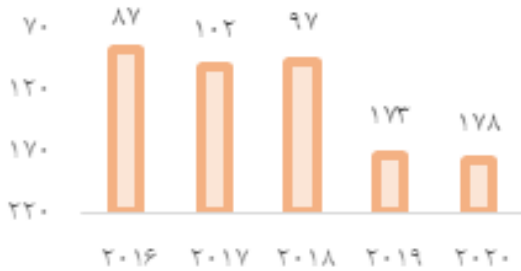
انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی ۱۳۲
سال پانزدهم، شماره اول
بهار ۱۴۰۴

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

در نمودار ۱، جایگاه ایران در شاخص راه‌اندازی کسب‌وکار در ۵ سال آخر انتشار گزارش توسط بانک جهانی رسم شده است (مجمع جهانی اقتصاد، ۲۰۲۰). در ادامه جایگاه کشور در هر یک از این ۱۰ زیرشاخص بیان می‌شود.

۱-۱ سهولت آغاز کسب‌وکار

لازمه هر فعالیت اقتصادی قانونی، تاسیس یک شرکت حقوقی است. علی‌رغم تفاوت‌هایی که کشورهای مختلف در قوانین و فرآیندهای راه‌اندازی یک کسب‌وکار وضع کرده‌اند، با این وجود گذر از مراحلی قانونی، وجود یک سرمایه اولیه و مواردی از این دست در تمامی کشورهای جهان یکسان است. مدل بانک جهانی چهار عامل تعداد فرآیندها، مدت زمان، هزینه (درصدی از سرانه درآمد کشور) و حداقل سرمایه لازم برای راه‌اندازی کسب‌وکار جدید (درصدی از سرانه درآمد کشور) را عوامل موثر در زیرشاخص "سهولت آغاز کسب‌وکار" (Starting a Business) می‌شناسد (شانی، ۱۳۹۶). در نمودار ۲، جایگاه جهانی ایران در این زیرشاخص طی سال‌های ۲۰۱۶ الی ۲۰۲۰ (آخرین سال انتشار این گزارش) مشاهده می‌شود.

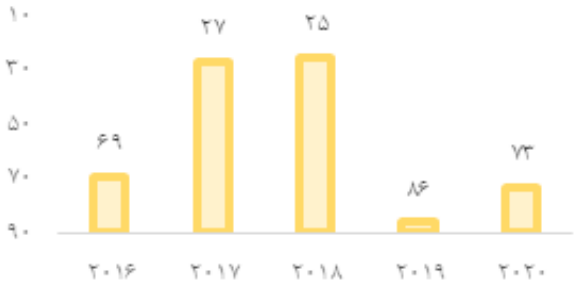

نمودار۲: جایگاه ایران در زیرشاخص سهولت آغاز کسب‌وکار

۱-۲ اخذ مجوزهای ساخت

در این مدل تعداد فرآیندها، مدت زمان، هزینه (درصدی از هزینه احداث) ایجاد کارگاه، انبار و سایر مستحدثات لازم برای فعالیت اقتصادی و کنترل کیفیت بنا به عنوان عوامل مهم در این زیرشاخص شناخته می‌شوند (Gregersen & Johnson, 2000). در نمودار رتبه پنج ساله ایران طی سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۰ در این زیرشاخص ارائه شده است. وهمان‌طور که در نمودار ۳، مشاهده می‌شود با مشاهده ارکان موثر در این زیرشاخص مشخص می‌شود که افزایش هزینه و مدت زمان اخذ مجوزهای لازم برای ساخت، مهمترین دلیل کاهش جایگاه ایران در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ بوده است.

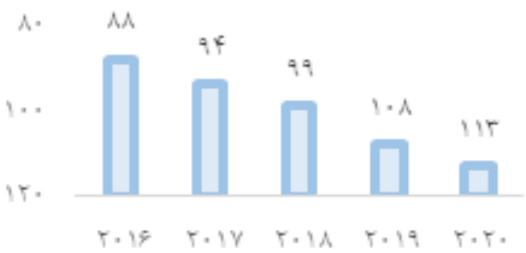
[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

نمودار۳: جایگاه ایران در زیرشاخص اخذ مجوزهای ساخت

۱-۳ اخذ انشعاب برق

در طول سالیان متوالی بانک جهانی همواره اهتمام لازم نسبت به بهبود مستمر شکل و محتوای شاخص‌ها و درجه اثرگذاری آن‌ها درقبال روند تحولات جاری را به عمل آورده است، از این روی، در گزارش سال ۲۰۱۱ موضوع کیفیت تامین و توزیع انرژی برق نیز لحاظ شد (شانی، ۱۳۹۶). که تا امروز نیز ادامه داشته است. با توجه به اهمیت این موضوع در توسعه کسب‌وکار، امروزه توجه به مشکلات تامین برق و رفع معضلات توزیع آن در کشورهای توسعه‌یافته بیشتر از کشورهای کمتر توسعه‌یافته است. مدل بانک جهانی تعداد فرآیندها، مدت زمان، هزینه (درصدی از سرانه درآمد کشور) لازم برای اخذ انشعاب دائمی برق در راه‌اندازی یک واحد جدید و قابلیت اطمینان در عرضه و شفافیت تعرفه‌ها را به عنوان عوامل موثر در نظر می‌گیرد (Gregersen & Johnson, 2000). در نمودار ۴، رتبه ایران در این زیرشاخص در ۵ ساله ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۰ آمده است. ایران یکی از معدود کشورهایی است که شبکه برق سراسری را تا دورترین نقاط مرکزی توسعه داده است. لذا گسترش شبکه برق در سرارسر کشور منجر به کاهش نیاز به اخذ انشعاب جدید شده است.

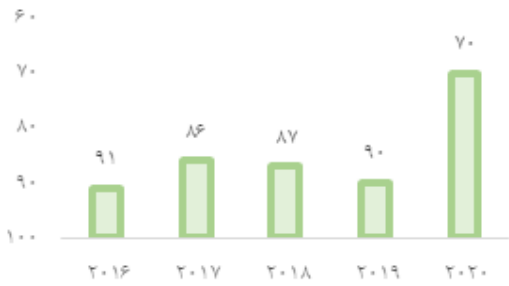

نمودار۴ : جایگاه ایران در زیرشاخص اخذ انشعاب برق

انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی ۱۳۴
سال پانزدهم، شماره اول
بهار ۱۴۰۴

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

۱-۴ ثبت مالکیت

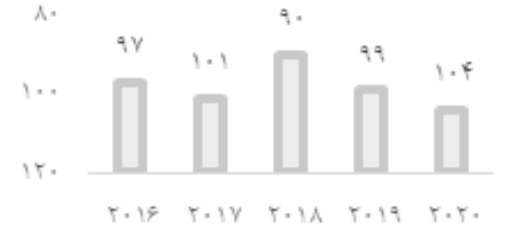
ثبت و انتقال مالکیت و درجه سهولت آن در فضای حاکم بر کسب‌وکار هر کشور فاکتور مهمی محسوب می‌شود. این مدل چهار عامل تعداد فرآیندها، مدت زمان، هزینه (درصدی از ارزش دارایی) و کیفیت اداره زمین را عوامل موثر می‌شناسد و امتیازدهی می‌نماید (Gregersen & Johnson, 2000). در نمودار ۵، بهبود رتبه ایران در این زیرشاخص در آخرین گزارش این نهاد مشهود است. به دلیل اینکه هزینه ثبت مالکیت دارایی نسبت به هزینه زمین با شیب کمتری افزایش پیدا می‌کند شاهد بهبود رتبه در سال ۲۰۲۰ نسبت به سال های قبل هستیم.

نمودار ۵: جایگاه ایران در زیر شاخص ثبت مالکیت

۱-۵ اخذ اعتبار

این شاخص معیارهای مربوط به حقوق قانونی وام دهندگان و وام گیرندگان و آگاهی افراد نسبت به کسب اعتبارات و تسهیلات را در برمی‌گیرد. دو معیاری که در این زیرشاخص موثر هستند عبارتند از میزان سرسختی قوانین در اعطای تسهیلات و میزان و عمق اطلاعات اعتباری نسبت به افراد حقیقی و حقوقی (Gregersen & Johnson, 2000). در نمودار۶، رتبه ایران در این زیر شاخص که وضعیت تقریبا باثباتی را پشت سر گذاشته است، قابل مشاهده است.

نمودار۶ : جایگاه ایران در زیرشاخص اخذ اعتبار

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

۱-۶ حمایت از سرمایه‌گذاران جزء

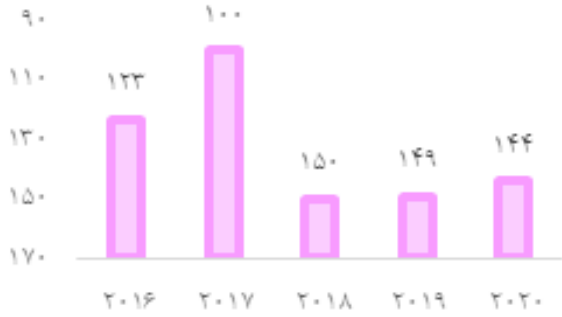
برای ارزیابی این زیرشاخص در آخرین گزارش منتشر شده (۲۰۲۰) شش معیار سنجش ذکر شده است. میزان افشا، میزان مسئولیت مدیر، سهولت دعاوی سهامداران، گستره حقوق سهامداران، گستره کنترل و مالکیت، گستره شفافیت شرکت. در نمودار ۷، رشد چشمگیر ایران در این زیرشاخص در آخرین گزارش منتشر شده بانک جهانی، موردتوجه و تاکید است. با مقایسه جزئیات امتیاز ایران در ارکان این زیرشاخص مشاهده می شود که وضعیت ایران در این بخش در سال‌های۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ تقریبا ثابت بوده است اما به دلیل تغییر روش امتیازدهی شاهد ارتقای جایگاه ایران در سال ۲۰۲۰ هستیم.

نمودار ۷: جایگاه ایران در زیرشاخص حمایت از سرمایه‌گذاران جزء

۱-۷ پرداخت مالیات

تعداد دفعات پرداخت مالیات در سال، ساعات صرف شده برای انجام امور مالیاتی و مجموع مالیات پرداختی (درصدی از سود) مبنای پایش و رتبه‌بندی در تعیین این زیرشاخص هستند (Gregersen & Johnson, 2000). مطابق نمودار۸، ایران در این زیرشاخص جایگاه مطلوبی نداشته و نیازمند ارتقای جایگاه است.

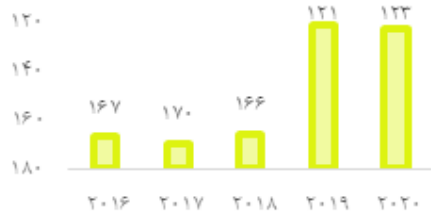

نمودار۸: جایگاه ایران در زیرشاخص پرداخت مالیات

انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی
سال پانزدهم، شماره اول
بهار۱۴۰۴

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

۱-۸ تجارت برون‌مرزی

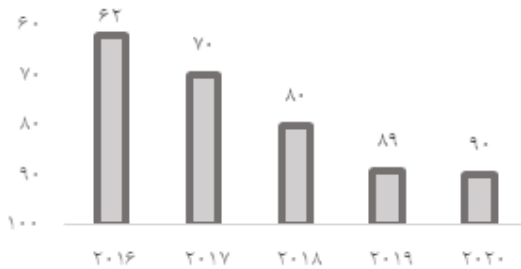
تجارت خارجی نقش مهمی در ارتقاء پتانسیل‌های بالقوه و بالفعل کسب‌وکار هرکشور دارد. در این زیرشاخص تجارت کشورها از منظر صادارات و واردات با چهار عامل زمان و هزینه صادرات و زمان و هزینه واردات سنجیده می‌شود. مطابق اطلاعات بانک جهانی در نمودار ۹، وضعیت ایران در این زیرشاخص در سال های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ بهبود نسبی داشته است. وجود تحریم‌های گسترده علیه کشور مهمترین دلیل جایگاه ایران در این زیرشاخص است.

نمودار ۹: جایگاه ایران در زیرشاخص تجارت برون‌مرزی

۱-۹ الزام‌آور بودن قراردادها

موضوع اختلاف در انجام مفاد قرارداد در نهایت به نظام قضائی ارجاع خواهد شد. سرعت، کیفیت و هزینه‌های نظام قضائی در رسیدگی سریع و صدور احکام عادلانه به دعاوی ناشی از داد و ستدهای اقتصادی نقش تعیین کننده در میزان حضور کارآفرینان و فعالان اقتصادی در میدان کسب‌وکار دارد (شانی، ۱۳۹۶). ازاین‌رو سه عامل زمان، هزینه و کیفیت فرآیندهای دادرسی عوامل مورد سنجش این مدل هستند. روند تغییرات جایگاه ایران در بین سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۰ در این زیرشاخص در نمودار۱۰، آمده است. با ثابت بودن مدت زمان، افزایش هزینه‌های دادرسی سبب افت هرساله ایران در این زیرشاخص بوده است.

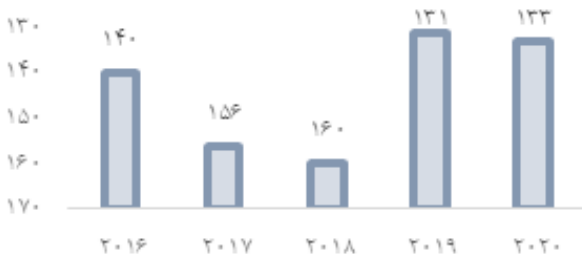

نمودار۱۰: جایگاه ایران در زیرشاخص الزام‌آور بودن قراردادها

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

۱-۱۰ انحلال یک فعالیت

در این زیرشاخص دو عامل زمان و هزینه لازم برای انحلال شرکت و یا اعلام ورشکستگی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و مبین میزان ضعف یا قوت قوانین و چارچوب حاکمیتی هنگام انحال شرکت و یا تنگناهای تشریفات اداری مربوط به فرآیند اعلام ورشکستگی است. تشریفات اداری انحلال یا ورشکستگی در ایران در بعضی موارد تا سال‌ها به طول می‌انجامد که نتیجه آن رتبه پایین ایران در این زیرشاخص است (شانی، ۱۳۹۶)، که در نمودار ۱۱، قابل مشاهده است. کاهش قابل توجه مدت زمان انحلال در دوسال آخر گزارش (۲۰۱۹ و ۲۰۲۰) باعث بهبود نسبی شده است.

نمودار۱۱: جایگاه ایران در زیرشاخص انحلال یک فعالیت

انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی ۷۸۱
سال پانزدهم، شماره اول
بهار۱۴۰۴

۲- شاخص رقابت پذیری جهانی(GCI)

شاخص رقابت پذیری جهانی (Global Competitiveness Index) اقتصاد در کشورهای مختلف نشان دهنده پتانسیل کشورها برای تولید و رشد و رقابت در عرصه جهانی می باشد (زمانیان و قرنجک، ۱۴۰۲).

مجمع اقتصاد جهانی (World Economic Forum) با بهره‌گیری از تجربیات بانک جهانی برای ارزیابی و تحلیل عمیق‌تر کسب‌وکارها، روش جدیدی را ارائه کرد که ضمن به روز بودن متد، به نکات ظریف تاثیرگذار متعدد در تحلیل وضعیت فضای کسب و کار کشورها اشاره دارد که در مدل بانک جهانی مد نظر نبود (شانی، ۱۳۹۶) و از سال ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۹ به صورت سالانه و منظم گزارشی را تحت عنوان گزارش رقابت‌پذیری جهانی منتشر کرد. این گزارش جنبه‌های اقتصادی خرد و کلان رقابت‌پذیری را داخل یک شاخص ادغام می‌کند و براساس معیارهای پرتعداد خود کشورهای جهان را در این شاخص رتبه بندی می‌نماید. در این مدل واژه رقابت‌جهانی به مجموعه‌ای از ظرفیت نهادها، مشی‌ها و عوامل

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

اطلاق می‌شود که سطح بهره‌وری یک کشور را معین ساخته و میزان رفاه پایدار قابل حصول اقتصاد آن را مشخص می‌سازد (Snowdon & Vane, 2005). نظام شاخص رقابت‌پذیری جهانی با همکاری مرکز تحقیقات مشترک کمیسیون اروپا (joint commission resources) برای سنجیدن جنبه‌های مختلف و تاثیرگذار عنصر رقابت بر فضای کسب‌وکار هرکشور، عوامل تاثیرگذار را که تعداد آن‌ها به بیش از ۱۰۰ عامل می‌رسد، استخراج و بررسی و نهایتا در ۱۲ رکن اساسی طبقه بندی می‌نمود (کریمی، ۱۴۰۲). تا سال ۲۰۱۷ روش رتبه بندی در این سیستم به این گونه بود که ابتدا با توجه به تولید ناخالص داخلی، توسعه کشورها به ۵ گروه تقسیم می‌شد . از سوی دیگر ۱۲ رکن اساسی در سه گروه کلی جای می‌گرفتند که اصطلاحا زیرشاخص نامیده می شوند و عبارت بودند از زیرشاخص نیازهای اساسی، زیرشاخص افزونه‌های کارایی و زیرشاخص پیچیدگی و نوآوری (کریمی، ۱۴۰۲). در هرگروه اقتصادی و توسعه‌ای، وزن این سه زیرشاخص متفاوت است. برای مثال وزن زیرشاخص نیازهای اساسی در کشوری مانند موزامبیک بالاتر از کشوری پیشرفته با تولید ناخالص داخلی بالا مانند آلمان است(شانی، ۱۳۹۶). در جدول ۱، وزن‌دهی سه زیرشاخص در ۵ گروه اقتصادی کشورها ملاحظه می‌شود:

جدول ۱: وزن دهی زیرشاخص‌ها در هرگروه اقتصادی در الگوی سال ۲۰۱۷

	سطح توسعه و اقتصاد				
	سطح یک	گذر از سطح یک به دو	سطح دو	گذر از سطح دو به سه	سطح سه
سرانه تولید ناخالص داخلی	<۲۰۰۰	۲۰۰۰-۲۹۹۹	۳۰۰۰-۸۹۹۹	۹۰۰۰-۱۷۰۰۰	>۱۷۰۰۰
وزن نیازهای اساسی	٪۶۰	٪ ۴۰-۶۰	٪۴۰	٪ ۲۰-۴۰	٪۲۰
وزن افزونه های کارایی	٪۳۵	٪ ۳۵-۵۰	٪۵۰	٪۵۰	٪۵۰
وزن نیازهای پیچیدگی و نوآوری	٪۵	٪ ۵-۱۰	٪۱۰	٪ ۱۰-۳۰	٪۳۰

علاوه بر این عواملی که در هر رکن تاثیرگذار هستند نیز وزن‌های مختلفی دارند. در مجموع با تجمیع امتیازات وزن‌دار همه عوامل پرتعداد و ارکان ۱۲ گانه، امتیاز هر کشور بین ۱ تا ۷ محاسبه گردیده و مبنای رتبه‌بندی آن کشور در نظام GCI بوده است (کریمی، ۱۴۰۲). امتیاز ایران در ارکان ۱۲ گانه این شاخص در سال ۲۰۱۷ در نمودار ۱۲، مشاهده می شود:

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

نمودار ۱۲: امتیاز ایران در ارکان ۱۲ گانه در سال ۲۰۱۷

همان‌طور که از نمودار فوق مشخص است، بیشترین امتیاز ایران در دو بخش بهداشت و آموزش ابتدائی، و اندازه بازار کسب شده است. کمترین امتیاز کشور نیز در چهار بخش نوآوری، بلوغ فناوری، توسعه بازار مالی، و راندمان بازار کار محاسبه شده است. از سال ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۰ نظام رتبه بندی GCI دچار تغییراتی شد. امتیاز هرکشور در تمامی ارکان ۱۲ گانه شاخص با وزن تاثیر یکسان میانگین‌گیری شدند و یک امتیاز بین ۰ تا ۱۰۰ برای هر کشور محاسبه می‌شد. امتیاز هر رکن نیز از میانگین گیری حسابی عوامل مختلف درگیر در آن رکن محاسبه می‌گردید. محاسبه امتیاز هر عامل نیز به همین صورت است (Snowdon & Vane, 2005). آخرین گزارش منتشر شده در این شاخص در سال ۲۰۲۰ منتشر شده است. امتیاز ایران در ارکان مختلف این شاخص، در نمودار ۱۳ قابل مشاهده است. در محور افقی نمودار نیز رتبه کسب شده در هر رکن در بین ۱۴۱ کشور مورد سنجش، ذکر شده است. همچنین در قسمت بالایی نمودار نام بهترین کشور در هر رکن قید شده است.

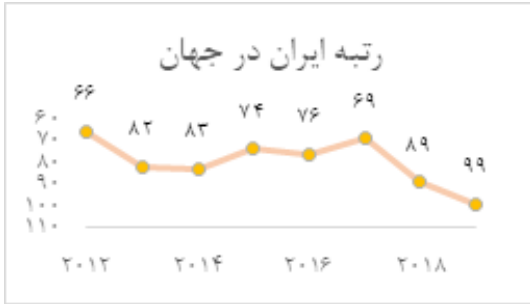

نمودار ۱۳: وضعیت ایران در گزارش رقابت پذیری جهانی در سال ۲۰۲۰

جایگاه هرساله ایران در شاخص رقابت پذیری جهانی طی سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۰ در نمودار

انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی
۱۴۰
سال پانزدهم، شماره اول
بهار ۱۴۰۴

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

۱۴ ذکر شده است. همان‌طور که مشخص است در سه سال اخر این گزارش رتبه ایران کاهش محسوسی داشته و از رتبه ۶۹ در سال ۲۰۱۷ به رتبه ۹۹ در سال ۲۰۱۹ رسیده است.

نمودار۱۴: جایگاه ایران در شاخص رقابت پذیری جهانی در سال های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۹

۳- شاخص جهانی نوآوری (GII):

امروزه نوآوری به عنوان محرک اصلی رشد اقتصادی در بسیاری از کشورها شناخته می‌شود. سنجش نوآوری در محتوای پژوهش‌ها، به‌ویژه در تحقیقات کتاب‌سنجی، از موضوعات اساسی محسوب می‌شود. تمرکز بر این حوزه به‌معنای اهمیت‌دادن به خلق ایده‌های جدید و توسعه روش‌هایی برای اندازه‌گیری دقیق نوآوری است که امروزه به یکی از نیازهای کلیدی جامعه پژوهشی تبدیل شده است (کریمی و همکاران، ۱۴۰۰). برخی از سازمان‌های جهانی هرساله بر اساس یکسری شاخص‌ها اقدام به رتبه‌بندی کشورهای مختلف جهان با یکدیگر می‌کنند. سازمان مالکیت فکری و دانشگاه کرنل(Cornell University) دو نهادی هستند که گزارش شاخص جهانی نوآوری را هر ساله منتشر می‌نمایند (مزارعی و همکاران، ۱۴۰۲). شاخص جهانی نوآوری(Global Innovation Index) یکی از معتبرترین ابزارهاست که با بررسی چندلایه‌ای عوامل مؤثر، عملکرد کشورها را در این حوزه تحلیل می‌کند (کریمی و ملکی، ۱۴۰۱).

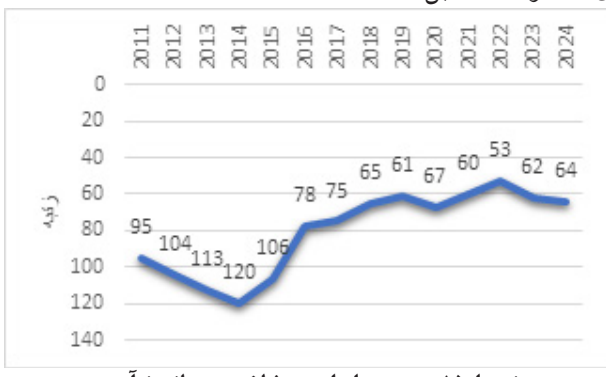
نهادها و سازمان‌های بین‌المللی متعددی با بهره‌گیری از الگوها و معیارهای متنوع، به مقایسه عملکرد کشورها در سطح جهانی می‌پردازند. یکی از برجسته‌ترین این ابزارها، «شاخص جهانی نوآوری» است که به دلیل تعدد معیارهای سنجش و پوشش ابعاد گسترده در ارزیابی کشورها، به عنوان یک چارچوب تحلیلی جامع و پویا شناخته می‌شود. این شاخص، با در نظر گرفتن فاکتورهایی مانند زیرساخت‌های فناوری، سرمایه انسانی، و کیفیت تحقیقات علمی، امکان مقایسه دقیق و همه‌جانبه بین کشورها را فراهم می‌کند (بی تعب و همکاران، ۱۳۹۲). در عصر حاضرکه شواهد سرعت بالای تغییرات تکنولوژی هستیم، نوآوری از مهمترین عوامل افزایش بهره‌وری و رشد اقتصادی کشورها به شمار می‌آید. امروزه راز

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

ماندگاری و توسعه کشورها در عرصه رقابت جهانی به میزان نوآوری آنها بستگی دارد (حاجی حسینی و همکاران، ۱۳۹۸). در حال حاضر معتبرترین شاخص جهت ارزیابی وضعیت نوآوری در جهان شاخص جهانی نوآوری است (شانی، ۱۳۹۶). این شاخص از مدت‌ها قبل، همه‌ساله از سوی دانشکده کسب‌وکار دانشگاه کرنل، واقع در ایالات متحده منتشر می‌شود. در گزارش سال ۲۰۲۰، تعداد ۱۳۱ اقتصاد مورد مطالعه قرار گرفته است. کشورهایی که بیش از ۹۰ درصد جمعیت جهان و بیش از ۹۵ درصد تولید ناخالص داخلی جهان را شامل می‌شوند. در گزارش سال ۲۰۲۰ ایران رتبه ۵۳ را به خود اختصاص داد که این رتبه بالاترین رتبه‌ای بود که کشور تاکنون به آن رسیده است (کریمی و ملکی، ۱۴۰۴). در آخرین گزارش منتشر شده نیز در سال ۲۰۲۴، ایران رتبه ۶۴ را کسب نموده است که نسبت به سال ۲۰۲۲، ۱۱ پله سقوط در رده بندی داشته است. به طور کلی این شاخص از ۷ رکن تشکیل شده که هر رکن از ۳ زیررکن و نهایتا هر زیررکن از چند شاخص (۲ تا ۵) تشکیل می‌شود. این رکن‌ها شامل دو دسته ورودی و خروجی می‌گردند. شاخص‌های دسته ورودی که توانایی اقتصاد کشور برای انجام فعالیت‌های مرتبط با نوآوری است، شامل پنج رکن نهادی، پژوهش و سرمایه انسانی، زیرساخت‌ها، پیچیدگی بازار و پیچیدگی کسب‌وکار است. شاخص‌های دسته خروجی که نتایج فعالیت‌های نوآورانه را نشان میدهد شامل دو رکن خروجیهای دانشی و فناورانه، و خروجی خلاقانه است. با میانگین‌گیری از شاخص‌های هر زیررکن امتیاز زیررکن و با میانگینگیری از زیررکن‌ها امتیاز هر رکن محاسبه می‌شود.

در این گزارش ایران بر خلاف روند رو به رشدی که از سال ۲۰۱۴ آغاز کرده بود در سال ۲۰۲۳ و ۲۰۲۴ با کاهش امتیاز و افزایش رتبه در این شاخص مواجه شد و در سال ۲۰۲۳ با ۹ پله تغییر و در سال ۲۰۲۴ با تغییر ۲ پله در جایگاه ۶۴ جهان در میان ۱۳۳ کشور مورد بررسی قرار گرفته است. روند ایران در شاخص نوآوری در نمودار۱۵، قابل مشاهده است.

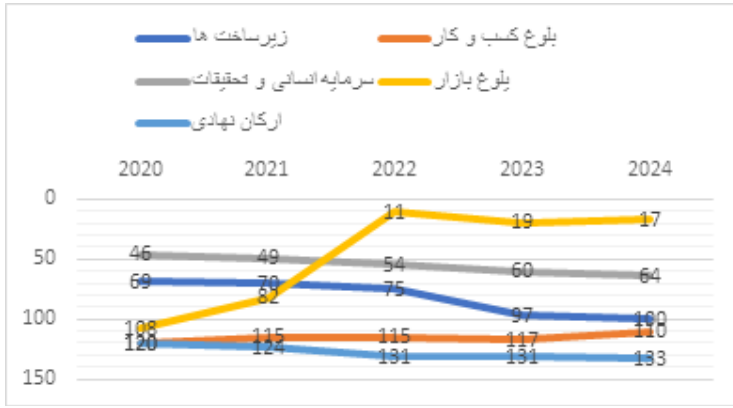

نمودار۱۵: وضعیت ایران در شاخص جهانی نوآوری

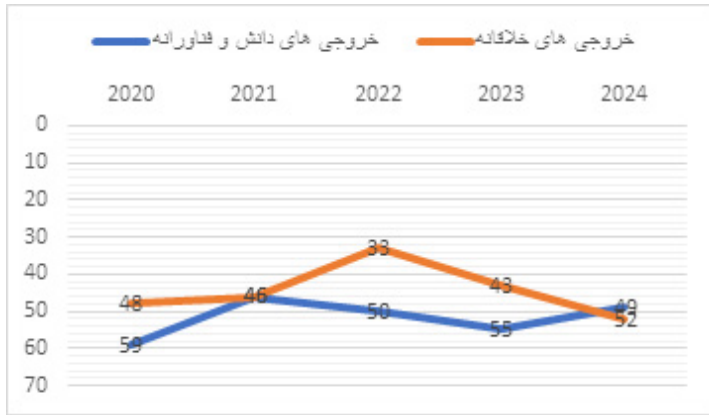
انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی
۱۴۲
سال پانزدهم، شماره اول
بهار۱۴۰۴

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

نکته قابل توجه در مورد عملکرد ایران، تفاوت معنادار بین شاخص‌های ورودی (رتبه ۸۵) و خروجی (رتبه ۴۸) است. که نشان‌دهنده کارایی نسبی در تبدیل منابع به خروجی‌های نوآورانه است. ایران در برخی شاخص‌ها مانند ارزش برند ملی و منطقه‌ای و ارزش بازار (رتبه ۱) و تعداد فارغ التحصیلان رشته فنی و مهندسی (رتبه ۸) عملکرد درخشانی داشته، اما در شاخص‌های نهادی (رتبه ۱۳۳) و پیچیدگی کسب و کار (رتبه ۱۱۰) با چالش‌های جدی مواجه است. این تناقض نشان می‌دهد که علی‌رغم وجود پتانسیل‌های قابل توجه در حوزه نوآوری، ضعف زیرساخت‌های نهادی و محیط کسب و کار، مانع از بهره‌برداری کامل از این ظرفیت‌ها شده است. وضعیت رتبه ایران در رکن‌های ورودی در نمودار ۱۶ و در رکن‌های خروجی در نمودار ۱۷ نمایش داده شده است.

نمودار۱۶. روند ایران در ۵ رکن ورودی شاخص جهانی نوآوری

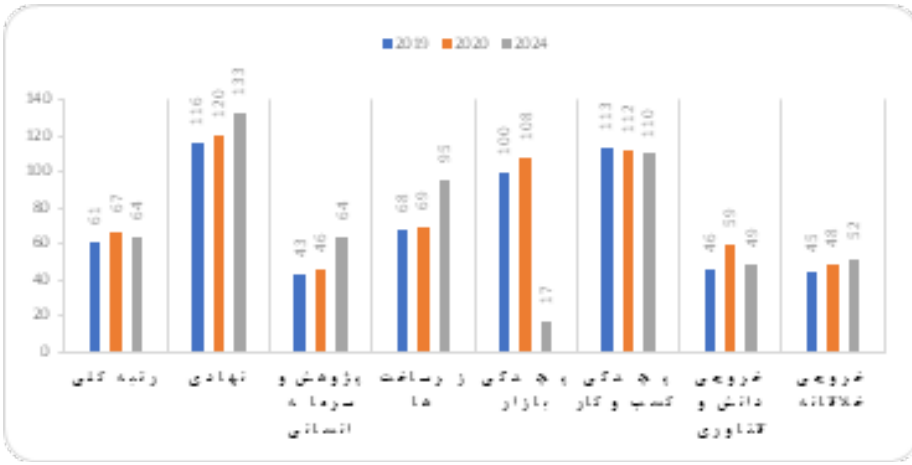

نمودار ۱۷. روند ایران در ۲ رکن خروجی شاخص جهانی نوآوری

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

شاخص GII کشورهای جهان را به دو شکل دسته‌بندی می‌کند: براساس مناطق جغرافیایی، ایران در منطقه آسیای میانی و جنوبی قرار می‌گیرد و طبق گزارش سال ۲۰۲۴ همانند گزارش سال ۲۰۲۲ در این منطقه بعد از کشور هند در جایگاه دوم قرار گرفته است. پس از ایران کشور قزاقستان در رتبه ۳ این منطقه می‌باشد. بر اساس حجم اقتصاد نیز کشورها را به ۴ دسته اقتصاد پردرآمد، درآمد بیشتر از متوسط، درآمد کمتر از متوسط و کم‌درآمد تقسیم می‌نماید که طبق گزارش سال ۲۰۲۰ کشور ایران در بین ۳۷ اقتصاد با درآمد بیشتر از متوسط در جایگاه نوزدهم ایستاده است. همچنین در گزارش سال ۲۰۲۴ ایران در کشورهای با درآمد بالا در رتبه پنجم ایستاده است. در نمودار ۱۸، رتبه ایران در هر کدام از ارکان ۷ گانه در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ و ۲۰۲۴ نمایش داده شده است و در ادامه تمامی ارکان به تفکیک مورد بررسی قرار می‌گیرند.

نمودار ۱۸: رتبه ایران در ارکان ۷ گانه شاخص فناوری

همچنین باتوجه به جدول شماره ۲، ایران علی‌رغم پتانسیل‌های قابل توجه علمی و فناورانه و عملکرد خوب در برخی شاخص‌ها، به دلیل ضعف در شاخص‌های نهادی و بلوغ کسب و کار، به جایگاهی متناسب با ظرفیت‌های خود دست نیافته است. در مقابل، کشورهای حوزه خلیج فارس مانند قطر و امارات نیز با سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و جذب فناوری‌های پیشرفته، روند رو به رشدی را در شاخص‌های نوآوری طی کرده‌اند.

انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی
۱۴۴
سال پانزدهم، شماره اول
بهار ۱۴۰۴

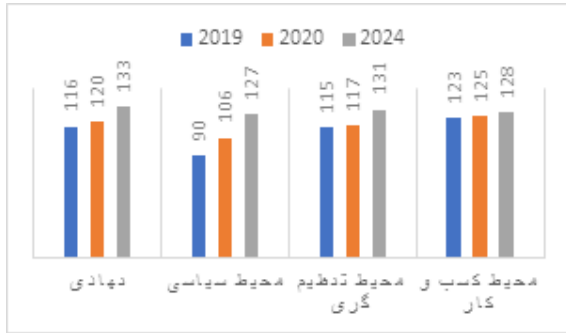
[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

	رتبه‌جهانی	بلوغ بازار	بلوغ کسب‌وکار	خروجی های خلاقانه	خروجی های دانش و فناوری	زیرساخت ها	سرمایه انسانی و تحقیقات	نهادها
آذربایجان	۹۵	۱۱۴	۶۷	۹۶	۱۰۳	۱۰۲	۹۴	۵۱
ارمنستان	۶۳	۸۳	۸۵	۴۶	۶۰	۷۹	۸۹	۷۷
اردن	۷۳	۵۵	۷۲	۷۶	۷۶	۹۰	۸۵	۵۲
ایران	۶۴	۱۷	۱۰۰	۵۲	۴۹	۹۵	۶۴	۱۳۳
پاکستان	۹۱	۹۰	۷۳	۷۱	۶۶	۱۲۵	۱۱۹	۱۱۸
ترکیه	۳۷	۳۷	۴۸	۱۶	۴۳	۴۰	۴۰	۱۰۰
عربستان	۴۷	۲۷	۷۹	۶۷	۶۸	۴۹	۳۳	۳۵
عمان	۷۴	۷۳	۸۶	۸۲	۸۷	۶۳	۶۶	۴۳
قطر	۴۹	۵۹	۶۸	۶۱	۸۲	۳۹	۴۸	۲۰
کویت	۷۱	۷۶	۱۲۰	۶۹	۶۷	۶۰	[۵۳]	۶۶

جدول شماره ۲. وضعیت ایران در شاخص جهانی نوآوری نسبت به کشورهای حوزه خلیج فارس

۳-۱ رکن نهادی:

این رکن به شرایط محیطی لازم برای رشد کسب‌وکارها می‌پردازد. تغییرات این رکن و زیررکن‌هایش در سال‌های ۲۰۱۹،۲۰۲۰ و ۲۰۲۴ (آخرین گزارش ارائه شده) در نمودار ۱۹،نمایش داده شده است. در سال ۲۰۲۰ ایران در این رکن با افت ۴ پله‌ای نسبت به سال ۲۰۱۹ مواجه شده است و از جایگاه ۱۱۶ به جایگاه ۱۲۰ جهان تغییر پیدا کرده است. همچنین در آخرین گزارش ارائه شده در سال ۲۰۲۴، ایران در رتبه ۱۳۳ قرار گرفته است که نشان از کاهش رتبه ای ۱۶ پله در طی ۴ سال دارد.

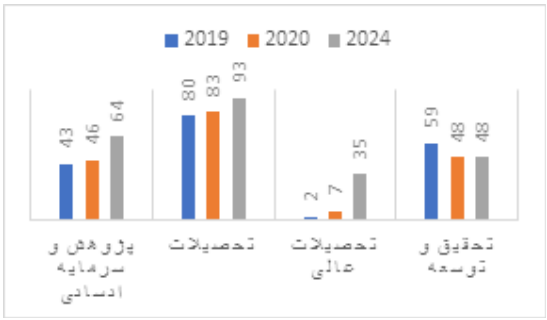

نمودار۱۹: رتبه ایران در زیر رکن‌های رکن نهادی

به دلیل اختلافاتی که در نگرش به مساله سیاسی میان ایران و مراجع GII وجود دارد امتیازهای محاسبه شده در این بخش چندان قابل استناد و اتکا نیستند. اما رتبه ضعیف ۱۲۸ در زیررکن محیط کسب‌وکار که خود شامل دو شاخص آسانی راه انداختن کسب‌وکار و آسانی رفع ورشکستگی است چندان توجیه‌پذیر نیست و نباید از آن غفلت نمود. در سایر زیررکن‌های این قسمت نیز ایران وضعیت نزولی داشته است.

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

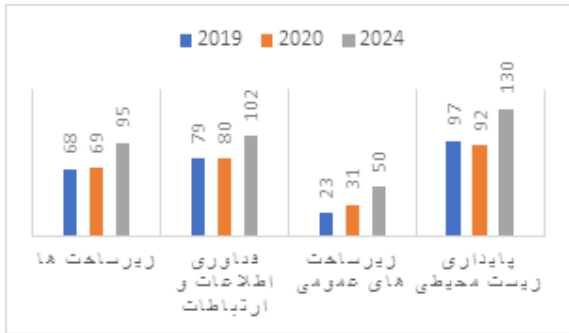
۳-۲ رکن پژوهش و سرمایه انسانی:

نمودار ۲۰: رتبه ایران در زیر رکن‌های رکن پژوهش و سرمایه انسانی

ایران در رکن پژوهش و سرمایه انسانی در گزارش اخیر با ۲۱ پله کاهش در جایگاه ۶۴ جهان ایستاده است. با دقت در زیررکن‌ها مشاهده می‌شود که در زیررکن تحقیق و توسعه صعود ۱۱ پله‌ای اما در زیررکن‌های تحصیلات عالی و تحصیلات کاهش ۳۲ و ۱۳ پله‌ای را تجربه کرده است. برخی از تغییرات در این جایگاه به دلیل وضعیت هرم سنی در ایران و کاهش جمعیت وارد شده به آموزش و آموزش عالی بوده است.

۳-۳ رکن زیرساخت‌ها:

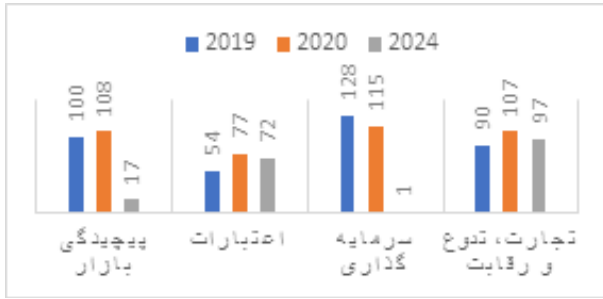

نمودار ۲۱: رتبه ایران در زیر رکن‌های رکن زیرساخت‌ها

در رکن زیرساخت‌ها، ایران در سال ۲۰۲۰ با یک پله تنزل، به رتبه ۶۹ رسیده است. اما در سال ۲۰۲۴ با ۱۷ پله کاهش نسبت به سال ۲۰۱۹ به رتبه ۹۵ رسیده است. رتبه ۵ کشور در شاخص شکل‌گیری سرمایه ناخالص (ذیل زیررکن زیرساخت‌های عمومی) برجسته‌ترین نقطه عملکردی ایران در این رکن هستند.

انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی
سال پانزدهم، شماره اول
بهار ۱۴۰۴

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

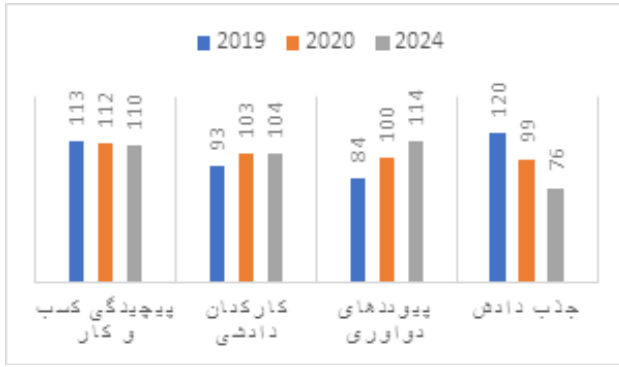
۳-۴ رکن پیچیدگی بازار:

نمودار ۲۲: رتبه ایران در زیر رکن‌های رکن پیچیدگی بازار

مطابق نمودار ۲۲، در سال ۲۰۲۰ در رکن پیچیدگی بازار، ایران ۸ پله کاهش داشته و در جایگاه ۱۰۸ قرار گرفته است. در سال ۲۰۲۴ اما ایران با صعود چشم گیر به رتبه ۱۷ جهانی در این زیرشاخه رسیده است. کسب رتبه ۱ در شاخص سرمایه-گذاری و رتبه ۱۷ در شاخص پیچیدگی بازار از نقاط برجسته و مثبت کشور است. در سایر زیرشاخص های این شاخص نیز، کشور کاهش رتبه داشته است.

۳-۵ رکن پیچیدگی کسب‌وکار:

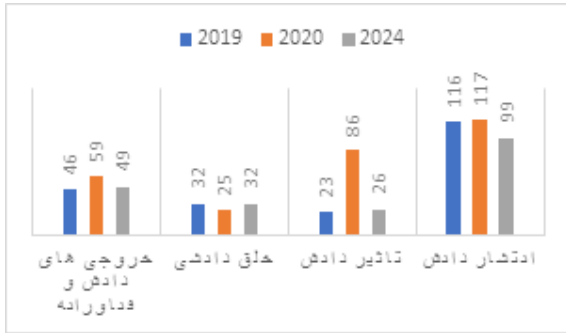

نمودار ۲۳: رتبه ایران در زیر رکن‌های رکن پیچیدگی کسب‌وکار

ایران در رکن پیچیدگی کسب و کار همچنان وضعیت ناپایداری دارد و افت ۱۱ و ۳۰ پله‌ای در زیررکن‌های کارکنان دانشی و پیوندهای نوآوری و صعود ۴۴ پله‌ای در زیررکن جذب دانش از نکات قابل توجه در این ارکان است. در زیررکن پیوندهای نوآوری کسب رتبه ۱۲۱ در شاخص همکاری پژوهشی دانشگاه و صنعت و ۱۲۵ در شاخص تعداد معاملات بر روی سرمایه‌گذاری مشترک و همکاری استراتژیک ایران در مقایسه با کشورهای مشابه با درآمد قابل توجه‌ی متمرکز است.

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

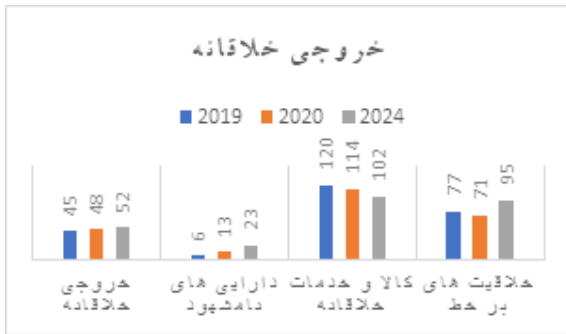
۳-۶ رکن خروجی‌های دانشی و فناورانه:

نمودار ۲۴: رتبه ایران در زیر رکن‌های رکن خروجی‌های دانشی و فناورانه

در رکن خروجی‌های دانشی و فناورانه، کشور در سال ۲۰۲۰، ۱۳ پله کاهش داشته ولی این کاهش با رشد ۱۰ پله‌ای در سال ۲۰۲۴ تا حدودی جبران شده است. کاهش رتبه ۶۳ واحدی در زیررکن تاثیر دانش به رتبه ۸۶، مسبب اصلی نزول رتبه کلی در سال ۲۰۲۰ در این رکن بوده است. که این زیر رکن در سال ۲۰۲۴، با ارتقاء به رتبه ۲۶، افت قبلی را تا حدودی جبران نموده است. با این حال بهبود ۷ پله‌ای در زیررکن خلق دانش سبب قرارگیری ایران در رده ارزشمند ۲۵ در جهان در سال ۲۰۲۰ شده بود که کشور در ۲۰۲۴، قرارگرفتن در جایگاه ۱۴ در شاخص تعداد درخواست‌های پر شده در دفاتر ملی یا منطقه‌ای برای ثبت اختراع و همچنین رتبه ۲۸ در شاخص مقالات علمی و فنی که در مجلات کارشناسی منتشر می‌شوند سبب کسب جایگاه مناسب در زیررکن خلق دانش شده است. در زیررکن تاثیر دانش، کشور در جایگاه مناسبی قرار گرفته است. در نهایت زیررکن انتشار دانش نیز جایگاه ۹۹ جایگاه فعلی کشور می باشد. که نسبت به سال ۲۰۱۶ رشد نسبتا خوبی داشته است.

۳-۷ رکن خروجی‌های خلاقانه:

نمودار ۲۵: رتبه ایران در زیر رکن‌های رکن خروجی های خلاقانه

انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی
۷۴۱
سال پانزدهم، شماره اول
بهار ۱۴۰۴

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

در رکن خروجی‌های خلاقانه، ایران با ۷ پله نزول از سال ۲۰۱۹ در رده ۵۲ جهان در سال ۲۰۲۴ قرار گرفته است. در زیررکن دارایی‌های نامشهود ایران با وجود ۱۷ پله کاهش، در رده ۲۳ جهان قرار دارد. در این زیررکن در شاخص علامت‌های تجاری ثبت شده در دفاتر ملی و منطقه‌ای، ایران در رده نخست جهان قرار دارد. همچنین در شاخص طرح‌های صنعتی ثبت شده در دفاتر ملی و محلی کشور در جایگاه عالی ۱۶ قرار گرفته است .

٤- شاخص آزادی اقتصادی

آزادی اقتصادی و جهانی‌شدن می‌توانند نقش مهمی در افزایش فعالیت‌های کارآفرینانه و خوداشتغالی ایفا کنند. با گسترش جهانی‌شدن و آزادی اقتصادی، حرکت به سمت بهبود کارایی و استفاده بهینه از منابع تقویت شده و اشتغال در بخش‌های ناکارآمد که تنها با حمایت دولت دوام می‌آورند، کاهش می‌یابد (Lall, 2004). در فضای آزادتر بازارهای جهانی، هرچه مداخلات و محدودیت‌های داخلی کمتر باشد، شرکت‌ها و فعالان اقتصادی آمادگی بیشتری برای فعالیت در بخش خصوصی و بازارهای جهانی پیدا می‌کنند (شیری و بهور، ۱۴۰۰). آزادی اقتصادی با ایجاد محیطی مناسب و کاهش موانع در تولید، توزیع و مصرف کالاها و خدمات، فرصت‌های بیشتری برای سرمایه‌گذاری، اشتغال و نوآوری فراهم می‌کند. همچنین، بهبود شاخص‌های کسب‌وکار و کارآفرینی نه تنها مشارکت بخش خصوصی را در اقتصاد تقویت می‌کند، بلکه زمینه را برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی نیز فراهم می‌آورد (شیری و بهور، ۱۴۰۰).

بنیاد هریتیج (Heritage) شاخص آزادی اقتصادی کشورها را به‌عنوان یکی از معیارهای کلیدی ارزیابی فضای کسب‌وکار، پتانسیل رشد اقتصادی و رقابت‌پذیری مورد بررسی قرار می‌دهد (امام‌زاده، ۱۳۹۳). آزادی اقتصادی به توانایی افراد جامعه برای انجام فعالیت‌های اقتصادی اشاره دارد و در حوزه‌های مختلف اقتصاد، سیاست‌گذاری و فلسفه اقتصادی مطرح است. این مفهوم تعاریف متعددی دارد، اما تعریفی واحد و عموماً پذیرفته‌شده وجود ندارد. مطابق آن‌چه در گزارش این بنیاد دیده می‌شود، آزادی اقتصادی بخشی از آزادی است که به استقلال مادی افراد و رابطه فرد با دولت بر می‌گردد. اینکه مردم چقدر در فعالیت‌های تجاری خود در ارتباط با سیستم حکومتی از استقلال مادی برخوردار هستند، موضوع محوری تعریف در آزادی اقتصادی است. الگوی این بنیاد برای رتبه بندی کشورها در این شاخص چند بار دچار تغییراتی شده است و پس از آخرین تغییر چندسالی است که برای امتیازدهی و رتبه بندی

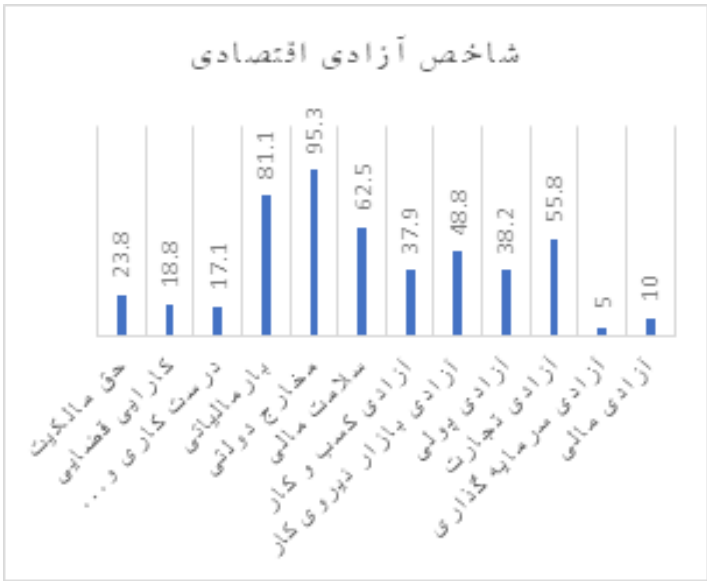
[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

کشورها ۱۲ رکن را در نظر می‌گیرد، که مطابق جدول ذیل در ۴ گروه کلی دسته‌بندی می‌شوند.

جدول ۳: دسته بندی ارکان ۱۲ گانه شاخص آزادی اقتصادی

حاکمیت قانون	اندازه دولت	کارایی قوانین و مقررات	بازارهای باز
حقوق مالکیت	بار مالیاتی	آزادی کسب و کار	آزادی تجارت
کارایی قضایی	مخارج دولتی	آزادی بازار نیروی کار	آزادی سرمایه‌گذاری
درست‌کاری و شفافیت دولت	سلامت مالی	آزادی سیاست‌های پولی	آزادی سیاست‌های مالی

امتیاز کلی هرکشور که عددی بین ۰ تا ۱۰۰ است و مبنای رتبه بندی کلی قرار می‌گیرد، که از میانگین حسابی امتیاز این ۱۲ رکن محاسبه می‌شود. در نمودار ۲۶، امتیاز ایران در این ارکان ۱۲ گانه در سال ۲۰۲۴ ذکر شده است. ایران در دو گروه مخارج دولتی و بار مالیاتی امتیاز بالایی گرفته است.

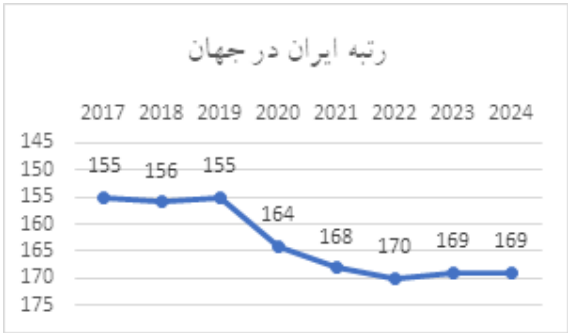

نمودار ۲۶: امتیاز ایران در ارکان ۱۲ گانه شاخص آزادی اقتصادی در سال ۲۰۲۴

همان‌طور که از نمودار ۲۷ پیداست کشور ایران در این شاخص در بین ۱۸۶ کشور مورد در سالیان گذشته کاهش محسوسی را تجربه کرده است. در این نظام رتبه بندی ایران در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا قرار دارد و طبق آخرین رتبه بندی اعلام شده در سال ۲۰۲۴، در این منطقه در جایگاه سیردهم ایستاده است.

انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی
۱۵۰
سال پانزدهم، شماره اول
بهار ۱۴۰۴

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

نمودار ۲۷: رتبه ایران در شاخص آزادی اقتصادی در ۵ سال اخیر

در نمودار۲۸ نیز امتیاز کسب شده ایران در این شاخص، که این امتیاز مبنای رتبه‌بندی کشورهاست، از ابتدای ورود ایران به این نظام رتبه‌بندی ارائه شده است. مطابق نمودار، طی سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۳ کشور وضعیت ثابتی را در این شاخص سپری کرده است. از سال ۲۰۱۴ کشور روند رو به رشد خود را آغاز نمود و تا سال ۲۰۱۹ نیز به این روند صعودی خود ادامه داد و سه سال متوالی امتیاز بالای ۵۰ را کسب نمود. اما طی ۲ آخر گذشته کشور با افت امتیاز در این شاخص روبرو شده است.

نمودار ۲۸: امتیاز ایران در شاخص آزادی اقتصادی طی ۲۵ سال اخیر

بحث:

در این پژوهش، وضعیت ایران در چهار شاخص بین‌المللی مهم شامل «شاخص سهولت انجام کسب‌وکار»، «شاخص رقابت‌پذیری جهانی»، «شاخص نوآوری جهانی» و «شاخص آزادی اقتصادی» بررسی شد. یافته‌ها نشان می‌دهد فناوری و نوآوری به عنوان زیرساخت‌های کلیدی توسعه، نقش محوری در پیشرفت اقتصادی و بهبود جایگاه جهانی کشورها ایفا می‌کنند. با این حال، ایران علیرغم دستاوردهای

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

نسبی در شاخص نوآوری (رتبه ۶۴)، در سایر شاخص‌ها به‌ویژه آزادی اقتصادی (رتبه ۱۶۹) و سهولت انجام کسب‌وکار (رتبه ۱۲۷) با موانع ساختاری مانند ضعف زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و پیچیدگی فرآیندهای اداری مواجه است. این چالش‌ها نشان می‌دهد بهبود فضای کسب و کار، تحول در حوزه فناوری و تقویت اکوسیستم نوآوری نه تنها به عنوان یک ضرورت، بلکه به عنوان پیش‌نیاز دستیابی به توسعه پایدار و بهبود رتبه‌بندی‌های بین‌المللی باید در اولویت سیاستگذاری کشور قرار گیرد. در ادامه به طور کلی وضعیت ایران در این شاخص‌ها بررسی می‌شود.

وضعیت کلی ایران در شاخص‌های بین‌المللی

شاخص سهولت انجام کسب‌وکار: ایران در این شاخص در سال ۲۰۲۰ رتبه ۱۲۷ را کسب کرده است، که نشان‌دهنده چالش‌های مهمی در زمینه‌هایی مانند فرآیندهای اداری پیچیده، ضعف در زیرساخت فناوری اطلاعات و ناکارآمدی در سیستم مالیاتی است. بهترین رتبه ایران نیز در این شاخص مربوط به سال ۲۰۱۶ است که رتبه ۱۱۸ را کسب کرده است.

ایران در شاخص سهولت آغاز کسب‌وکار طی ۵ سال کاهش ۹۱ پله‌ای را تجربه کرده است. و در جایگاه ۱۷۸ قرار گرفته است. ایران در این شاخص با موانعی همچون فرآیندهای اداری طولانی و نیاز به سرمایه اولیه بالا مواجه است. در اخذ مجوزهای ساخت، رتبه ۷۳ نشان از وضعیت نامناسب در این شاخص دارد. افزایش هزینه و زمان دریافت مجوزها منجر به افت رتبه کشور شده، در حالی که اخذ انشعاب برق به دلیل هزینه‌های بالا و مشکلات توزیع انرژی عملکرد ضعیفی بوده و طی سال‌های ۲۰۱۶ الی ۲۰۲۰، ۲۵ پله افت جایگاه داشته است. ثبت مالکیت در سال ۲۰۲۰ بهبود نسبی داشته که ناشی از کاهش هزینه‌های ثبت بوده، اما اخذ اعتبار تقریباً بدون تغییر باقی مانده است. حمایت از سرمایه‌گذاران جزء در سال ۲۰۲۰ رشد چشمگیری داشته که عمدتاً به دلیل افزایش شفافیت شرکت‌ها بوده است و ایران در آخرین گزارش منتشر شده از جایگاه۱۷۳ به ۱۲۸ ارتقاء یافته است. پیچیدگی نظام مالیاتی و دفعات بالای پرداخت مالیات باعث افزایش هزینه‌های کسب‌وکار شده است همچنین قرار گرفتن در جایگاه ۱۴۴ نشان از وضعیت نامناسب ایران در این شاخص دارد. در شاخص تجارت برون‌مرزی، تحریم‌ها تأثیر منفی داشته‌اند، هرچند در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ اندکی بهبود مشاهده شده است اما جایگاه ۱۲۳ نیز جایگاه خوبی برای کشور نیست. در الزام‌آور بودن قراردادها، رتبه ایران کاهش یافته و نهایتا در انحلال یک فعالیت، روند ورشکستگی همچنان طولانی و پیچیده است، اما کاهش مدت‌زمان انحلال

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ موجب بهبود نسبی شده است. و رتبه کشور از ۱۶۰ در سال ۲۰۱۸ به ۱۳۳ در سال ۲۰۲۰ پیشرفت داشته است.

به طورخلاصه ایران برای بهبود در این شاخص نیازمند کاهش پیچیدگی‌های اداری، اصلاح نظام مالیاتی، تسهیل در اخذ مجوزها و بهبود زیرساخت‌های فناوری اطلاعات است.

شاخص رقابت‌پذیری جهانی (GCI): ایران در سال ۲۰۱۷ رتبه ۶۹ را در شاخص رقابت‌پذیری جهانی کسب کرد، اما در سال ۲۰۱۹ به رتبه ۹۹ سقوط کرد که نشان‌دهنده کاهش رقابت‌پذیری کشور در حوزه‌های اقتصادی، فناوری و بازار مالی است. این شاخص از ۱۲ رکن اساسی تشکیل شده که در سه گروه نیازهای اساسی، افزونه‌های کارایی و پیچیدگی و نوآوری دسته‌بندی می‌شوند. داده‌های سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۰ نشان می‌دهند که ایران در سال۲۰۱۲ و ۲۰۱۷ بهترین جایگاه خود را داشته است، اما پس از آن روند کاهشی را تجربه کرد. این کاهش رتبه به دلیل کاهش سرمایه‌گذاری، تغییرات سیاست‌های حمایتی از نوآوری، ناکارآمدی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی و محدودیت‌های اقتصادی بوده است.

ایران در زیرشاخص نیازهای اساسی، عملکرد قابل قبولی داشته و در بخش‌هایی مانند بهداشت، آموزش ابتدایی و اندازه بازار امتیازات خوبی کسب کرده است. با این حال، نرخ تورم، نوسانات اقتصادی و عدم ثبات کلان اقتصادی تأثیر منفی بر این حوزه گذاشته‌اند. در زیرشاخص افزونه‌های کارایی، کشور با چالش‌هایی در توسعه بازار مالی، بهره‌وری نیروی کار و زیرساخت‌های تجاری مواجه بوده که موجب کاهش امتیاز شده است. در زیرشاخص پیچیدگی و نوآوری نیز ایران به دلیل لزوم در بلوغ فناوری، کمبود سرمایه‌گذاری مناسب در تحقیق و توسعه، و عدم پیوند مؤثر بین دانشگاه و صنعت عملکرد قابل بهبودی داشته است.

ایران برای بهبود رقابت‌پذیری جهانی باید سرمایه‌گذاری کافی در نوآوری و فناوری، اصلاح نظام مالی، بهبود کارایی نیروی کار و تسهیل فرآیندهای اقتصادی را در اولویت قرار دهد. اجرای سیاست‌های حمایتی و رفع موانع ساختاری می‌تواند باعث ارتقای جایگاه کشور در سال‌های آینده شود.

شاخص نوآوری جهانی (GII): ایران در سال ۲۰۲۰ رتبه ۶۷ را کسب کرده بود و در سال در سال ۲۰۲۴ با ۳ پله صعود، به رتبه ۶۴ رسیده است. دلیل رتبه نه چندان خوب کشور در این رکن را میتوان در چالش‌های زیرساختی، کاهش سرمایه‌گذاری در بخش‌های کلیدی نوآوری به دلیل عدم تشخیص، و عدم بهبود در برخی ارکان کلیدی یافت.

ایران در رکن نهادی با افت ۱۶ پله‌ای از رتبه ۱۲۰ در سال ۲۰۲۰ به رتبه ۱۳۳ در سال ۲۰۲۴ رسیده

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

است که نشان‌دهنده ضعف محیط کسب‌وکار، قوانین حمایتی و ثبات اقتصادی است. در رکن پژوهش و سرمایه انسانی، کشور ۲۱ پله کاهش داشته و به جایگاه ۶۴ جهان رسیده است. در رکن زیرساخت‌ها، ایران از رتبه ۶۹ در سال ۲۰۲۰ به رتبه ۹۵ در سال ۲۰۲۴ کاهش یافته که نشان از کاهش سرمایه‌گذاری در توسعه زیرساخت‌های فناوری و ارتباطات دارد. با این حال، در رکن پیچیدگی بازار، ایران جهشی چشمگیر داشته و به رتبه ۱۷ جهان رسیده است. ایران در رکن پیچیدگی کسب‌وکار با چالش‌هایی روبه‌رو است و کاهش ۳۰ پله‌ای در کارکنان دانشی و پیوندهای نوآوری را تجربه کرده است. البته کشور در زیر رکن جذب دانش شاهد ارتقاء چشم‌گیر ۴۴ پله ای می باشد. در نهایت برایند تغییرات در این زیررکن ها موجب کاهش ۳ پله‌ای ایران در شاخص پیچیدگی کسب و کار شده است. در رکن خروجی‌های دانشی و فناورانه، کشور ابتدا ۱۳ پله کاهش داشته است اما در سال ۲۰۲۴ با رشد ۱۰ پله‌ای جایگاه خود را بهبود داد. در رکن خروجی‌های خلاقانه، ایران ۷ پله کاهش رتبه داشته و در جایگاه ۵۲ جهان قرار گرفته است.

با وجود کاهش رتبه کلی ایران در شاخص جهانی نوآوری، کشور همچنان در برخی حوزه‌ها عملکرد قابل قبولی دارد و پتانسیل بالایی برای بهبود در آینده نشان می‌دهد. برای ارتقاء جایگاه کشور در این شاخص، لازم است سیاست‌های حمایتی از نوآوری و سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه افزایش یابد، محیط کسب‌وکار اصلاح شود و زیرساخت‌های فناوری تقویت گردد.

شاخص آزادی اقتصادی: وضعیت ایران در این شاخص نامناسب است و کشور در سال ۲۰۲۴ رتبه ۱۶۹ را کسب کرده است. این وضعیت نشان‌دهنده ضعف‌های ساختاری در نظام اقتصادی کشور و محدودیت‌هایی که از جمله به دلیل تحریم‌ها و عدم اجرای بهینه قوانین اقتصادی وجود دارد. امتیاز کلی ایران در این شاخص روند نزولی داشته و در دو سال اخیر کاهش محسوسی را تجربه کرده است.

ایران در دو گروه مخارج دولتی و بار مالیاتی، امتیاز بالایی کسب کرده است که نشان‌دهنده کنترل هزینه‌های دولتی و مدیریت مالیات‌ها است. اما در حوزه‌هایی مانند حقوق مالکیت، شفافیت دولت، آزادی سرمایه‌گذاری و آزادی مالی، امتیاز پایینی به دست آورده است که این موضوع بیانگر نیاز به ارتقای حاکمیت قانون، امنیت اقتصادی و فضای مناسب برای سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی است.

مطابق نمودار ۲۹، ایران در سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۳ وضعیت ثابتی در این شاخص داشته و از سال ۲۰۱۴ روند رو به رشدی را آغاز کرده است که تا سال ۲۰۱۹ ادامه داشته و طی سه سال متوالی امتیاز بالای ۵۰ را ثبت کرده است. ایران برای بهبود جایگاه خود در شاخص آزادی اقتصادی باید اصلاحات ساختاری در زمینه حقوق مالکیت، شفافیت مالی و سیاست‌های پولی را در اولویت قرار دهد. همچنین،

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

ایجاد فضای امن و شفاف برای سرمایه‌گذاران و کاهش موانع تجاری و مالی، می‌تواند در بهبود وضعیت اقتصادی کشور تأثیر بسزایی داشته باشد.

نمودار ۲۹: مقایسه آخرین رتبه ایران در ۴ شاخص جهانی

همان‌طور که در نمودار ۲۹ مشخص است بهترین رتبه ایران در بین این ۴ شاخص مربوط به شاخص جهانی نوآوری است. دلیل رتبه نسبتا مطلوب در این شاخص وضعیت مناسب ایران در زیرشاخص‌هایی از قبیل نیروی انسانی، خروجی‌های دانشی و خروجی‌های خلاقانه است.

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

نتیجه‌گیری

در این بخش، به تحلیل و بررسی مهم‌ترین مسائل ایران در شاخص‌های مورد بررسی پرداخته می‌شود.

ظرفیت بالای علمی و تحقیقاتی: کشور ایران دارای ظرفیت قابل توجهی در برخی حوزه‌های علمی و تحقیقاتی، به ویژه در فناوری‌های نوین است.

نیروی کار تحصیل‌کرده و پتانسیل انسانی: ایران از نیروی کار تحصیل‌کرده با پتانسیل بالای انسانی برای نوآوری و توسعه فناوری برخوردار است.

توانمندی‌های صنعتی و اقتصادی: در برخی بخش‌های کلیدی اقتصاد، به ویژه صنایع دانش‌بنیان، ایران توانمندی‌های چشم‌گیری دارد که می‌تواند به توسعه اقتصادی کمک کند.

جایگاه علمی و پژوهشی: ایران در برخی زیرشاخص‌های نوآوری، از جمله انتشار مقالات علمی و تعداد ثبت اختراعات، جایگاه مناسبی دارد که نشان از پتانسیل بالای پژوهشی کشور است.

در پیوند دانشگاه و صنعت: یکی از چالش‌های عمده، ارتباط موثر میان دانشگاه‌ها و صنایع است که بهره‌وری نوآوری را کاهش می‌دهد.

مشکلات ساختاری در فضای کسب‌وکار: مشکلات عمده‌ای در ساختارهای اداری و محیط کسب‌وکار کشور وجود دارد که منجر به فرار سرمایه و کاهش انگیزه‌های کارآفرینی می‌شود.

کمبود سیاست‌های حمایتی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی: عدم وجود سیاست‌های حمایتی مناسب از سرمایه‌گذاری خارجی باعث محدودیت در جذب سرمایه و فناوری‌های نوین می‌شود.

ناکارآمدی سیستم مالیاتی و پیچیدگی‌های اداری: سیستم مالیاتی ناکارآمد و پیچیدگی‌های اداری باعث بروز مشکلات متعدد برای کسب‌وکارها و سرمایه‌گذاران می‌شود.

زیرساخت‌های دیجیتال و ارتباطات جهانی: محدودیت در توسعه زیرساخت‌های دیجیتال و ارتباطات جهانی، باعث کاهش رقابت‌پذیری کشور در عرصه‌های بین‌المللی می‌شود.

برای بهبود موقعیت ایران در شاخص‌های بین‌المللی و ایجاد محیط کسب‌وکار مطلوب‌تر و نهایتا حرکت مطلوب‌تر در راستای توسعه کشور، مجموعه‌ای از پیشنهادات به شرح زیر مطرح می‌شود:

اصلاح سیستم مالیاتی: ساده‌سازی فرآیندهای مالیاتی و ایجاد شفافیت بیشتر در این زمینه می‌تواند به بهبود رتبه ایران در شاخص‌های اقتصادی کمک شایانی کند.

ساده‌سازی فرآیندهای اداری: کاهش پیچیدگی‌های اداری و معرفی سیستم‌های دیجیتال برای ثبت کسب‌وکارها و اخذ مجوزها، می‌تواند هزینه‌های زمانی و مالی را برای کارآفرینان کاهش دهد.

انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی ۱۵
سال پانزدهم، شماره اول
بهار ۱۴۰۴

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

زیرساخت فناوری اطلاعات: سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های دیجیتال و گسترش دسترسی به فناوری‌های پیشرفته، قادر است رتبه ایران را در شاخص‌های مرتبط با نوآوری و رقابت‌پذیری بهبود بخشد.

تقویت ارتباط بین دانشگاه و صنعت: تقویت روابط میان دانشگاه‌ها و صنایع، موجب ایجاد بستر مناسب برای نوآوری و توسعه فناوری خواهد شد.

اصلاحات قانونی و سیاستی: اجرای قوانین و سیاست‌هایی که فرآیندهای اداری را ساده‌سازی کرده و محیط رقابت‌پذیرتری ایجاد نمایند.

سرمایه‌گذاری در آموزش و پرورش: تقویت سیستم آموزشی و تأکید بر آموزش‌های تخصصی و مهارت‌محور، می‌تواند نیروی کار ماهر و متعهدی ایجاد کند.

تشویق کارآفرینی: ایجاد محیط حمایتی برای کارآفرینان و فراهم آوردن تسهیلات برای شروع کسب‌وکار، می‌تواند به رشد اقتصادی کشور کمک نماید.

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

مراجع:

بی تعب, علی , قاضی نوری, سید سپهر و شجاعی, سعید . (۱۳۹۲). مدلی برای ارزیابی توانمندی نوآوری در سطح ملی. مدیریت توسعه فناوری

بیابانی, الهام و پهلوان زاده, فرهاد . (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی جایگاه ایران در رتبه‌بندی جهانی شاخص انجام کسب و کار در راستای سیاست‌های کلی نظام. سیاست‌های راهبردی و کلان

حاجی‌حسینی، حجت الله و صادقیان، فاطمه. (۱۳۹۸). شاخص‌های نوآوری جهانی و بررسی نقاط ضعف و قوت ایران در این شاخص‌ها. نشریه صنعت و دانشگاه, ۳۳ (۹)، ۲۱-۴۶.

حسنی، م.، دفتر پایش و بهبود محیط کسب وکار، کاظمی، ح.، سخایی، ع.، اختیاری نیکجه، س.، و اسلامی نیا، ح. (۱۳۹۸). مجموعه کتاب‌های توسعه بخش خصوصی و بهبود محیط کسبوکار (۱) - سهولت انجام کسبوکار: رفع تبعیض و افزایش کارایی. وزارت امور اقتصادی و دارایی.

رستمی، فاطمه، نجفی رستاقی، حیدر و درویشوند، عطیه. (۱۴۰۳). مطالعه تطبیقی تجربیات جهانی نوآوری باز در بخش دولتی و ارائه راهکارهایی برای نظام مدیریت دولتی و حکمرانی ایران. مطالعات مدیریت خدمات عمومی, ۲(۴).

رمضانپور، اسماعیل و نویدی،هاجر. ۱۳۹۵). بررسی فضای کسب و کار ایران. دومین کنفرانس بین المللی پارادایم های نوین مدیریت، نوآوری و کارآفرینی، ۱۳۹۵. رشت، ایران.دانشگاه گیلان.

زارع بنادکوکی، محمدرضا. ۱۳۹۷. بررسی جایگاه ایران در شاخص های جهانی نوآوری. پانزدهمین کنفرانس بین المللی مهندسی صنایع.یزد. دانشگاه یزد.

زمانیان، غلامرضا و قرنجیک معصومه. (۱۴۰۲). اثر نوآوری بر شاخص رقابت‌پذیری جهانی اقتصاد: مطالعه موردی کشورهای عضو اوپک. فصلنامه مطالعات زیست بوم اقتصاد نوآوری, ۳(۴), ۱-۱۲.

شانی، مرتضی. (۱۳۹۶). «فضای کسب وکار در ایران». تهران: انتشارات بازرگانی.

شهیکی تاش، محمدنبی ، محمودپور، کامران و محسنی، حدیثه. (۱۳۹۴). بررسی عوامل تأثیرگذار بر شاخص رقابت‌پذیری کشورها با تأکید بر اقتصاد ایران. فصلنامه سیاست های مالی و اقتصادی. دوره ۳. شماره ۱۱.

شیری, نعمت اله و بهور, شهین . (۱۴۰۰). تبیین جایگاه شاخص آزادی اقتصادی در چرخه فعالیت های کارآفرینانه در ایران. فصلنامه علمی پژوهشی توسعه کارآفرینی

عمادزاده، مرتضی. (۱۳۹۳). تحلیل فضای کسب و کار, دنیای اقتصاد.

فیروزان سرنقی، توحید و احمدزاده، فاطمه (۱۳۹۵). شاخص رقابت‌پذیری جهانی (GCI) و طبقه‌بندی کشورها براساس معیارهای اخلاقی. فصلنامه مهندسی تصمیم : ۱۰۳-۱۳۸.

کریمی، امیرعلی و ملکی، علی. (۱۴۰۲). بررسی وضعیت ایران در شاخص جهانی نوآوری (.GII)

کریمی، زهرا، صمدی، لاله و اسدی، سعیدی. (۱۴۰۰). اعتبارسنجی شاخص‌های نوآوری در دانشگاه‌های ایران بر اساس شاخص‌های نوآوری دانشگاه‌های جهان. پژوهش نامه علم سنجی, ۷, ۲۳۵-۲۵۵.

مزارعی، سیدحامد، پاکزاد بناب، مهدی و خالدی، آرمان (۱۴۰۲). بهبود جایگاه اقتصاد ایران در شاخص جهانی نوآوری مبتنی بر اهداف و اولویت‌های کشور. فصلنامه مطالعات زیست بوم اقتصاد نوآوری, ۳(۴), ۵۵-۷۲.

انجمن علمی توسعه نهادی ایران

پیشرفت و توسعه نهادی ۷۵۱

سال پانزدهم، شماره اول
بهار ۱۴۰۴

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

مکیان، سید نظام‌الدین، امامی میبدی، عشری و احمدی، زهره. (۱۳۹۲). فضای کسب و کار، راهبرد رشد؛ مقایسه کشورهای اسلامی منطقه منا و سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی. پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی, ۳(۱۱), ۸۴-۷۵.

میداری، ا. و قجانی، ا. (۱۳۸۷). «سنجش و بهبود محیط کسبوکار». تهران: سازمان کتاب دانشجوی ایران.

میلانی، جمیل (۱۴۰۱). بهبود فضای کسب و کار و توسعه اقتصادی، جایگاه و تکالیف سازمانهای اجرایی؛ مطالعه موردی: سازمان ثبت اسناد و املاک کشور. پژوهشنامه اقتصاد و کسب و کار, ۱۳(۲۵).

نجفی رستاقی، حیدر، عبدالحمید، مهدی .) ۱۴۰۳(. مفهوم سازی ارکان نظام حکمرانی توسعه ؛ مطالعه تطبیقی نهادهای راهبر توسعه در کشورهای منتخب . مطالعات مدیریت خدمات

نجفی رستاقی، حیدر، عبدالحمید، مهدی. (۱۴۰۳). مفهوم سازی ارکان نظام حکمرانی توسعه ؛مطالعه تطبیقی نهادهای راهبر توسعه در کشورهای منتخب. مطالعات مدیریت خدمات.

Cui, X.; Yao, Y.; Bian, Y.; Cui, L. Can better business environments promote trade partners' economic growth? Appl. Econ. Lett. 2022, 29, 540–544.

Dong, Z, & Zhang, Z. (2022). Does the business environment improve the sustainable development of enterprises?. Sustainability, 14(20), 13499.

Fasnacht, D. (2018). Open Innovation Ecosystems: Creating New Value Constellations in the Financial Services (pp. 131–172).

Gao, Y., Sun, X., Zhang, W., & Xu, J. (2024). Complex Business Environment Systems and Corporate Innovation. Systems. https://doi.org/10.3390/systems12090360

Gregersen, B., & Johnson, B. (2000, December). Towards a policy learning perspective on the Danish wind-power innovation system. In 3rd POSTI international Conference on "Policy Agendas for Sustainable Technical Innovation (pp. 1-3).

Guo, X, Chen, S, & Liu, C. (2025). Business environment optimization effects on enterprise environmental protection investment. Finance Research Letters, 71, 106423.

He, S.; Yao, H.; Ji, Z. Direct and Indirect Effects of Business Environment on BRI Countries' Global Value Chain Upgrading. Int. J. Environ. Res. Public Health 2021, 18, 12492.

Heritage Foundation. (n.d.). Index of Economic Freedom.(2024). Retrieved from https://www.heritage.org/index/pages/report

Holbrook, J. (1997). The use of national systems of innovation models to develop indicators of innovation and technological capacity. Paper presented at the 3rd Ibero-American Workshop on S&T Indicators.

Hou, G, Sun, C. J, & Lu, Z. (2025). Business environment and its impact on high-quality economic development: A configurational analysis of enhancement pathways. PLOS

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

ONE, 20(1), e0302508. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0302508

Jovanovic, B.; Jovanovic, B. Ease of doing business and FDI in the ex-socialist countries. Int. Econ. Econ. Policy 2018, 15, 587–627.

Juneja, N, Nanda, S, Singh, R. K, & Singh, H. (2025). Impact of dimensions of financial literacy and business innovation on the performance of women entrepreneurs. International Journal of Work Innovation, 6(1), 71-90.

Kolasinski, T. Postcolonial Sub-Saharan1 State and Contemporary General Business Environment. J. Manag. Bus. Adm. 2015, 2, 39–57.

Kyuregyan, A. (2025). Problems typical of the business environment in Armenia (Using the example of the agricultural sector). Edelweiss Applied Science and Technology, 9(2), 125–131.

Lai, J, Ke, J, Lin, S, Zhang, P, & Zhang, Q. (2024). Business environment optimization and labor income share of enterprises: Evidence from China. Research in International Business and Finance, 71, 102491.

Lall, S. (2004). The employment impact of globalization in developing countries. Understanding Globalization, Employment and Poverty Reduction. New York: Palgrave Macmillan, 73-101.

Losacker, S.; Liefner, I. Implications of China's innovation policy shift: Does "indigenous" mean closed? Growth Chang. 2020, 51, 1124–1141.

Machado, R. H., Cavalheiro, E. A., Corrêa, É. K., & Kontz, L. B. (2024). Integrating Economic Development, Innovation, and Environmental Performance for Sustainable Futures: Insights from a Global Study. International Journal of Economics and Finance, 16(8), 16. https://doi.org/10.5539/ijef.v16n8p16

Martin, X, Blanke, J, Hanouz, M. D, Geiger, T, Mia, I, & Paua, F. (2007). The global competitiveness index: measuring the productive potential of nations. The global competitiveness report, 2008, 3-50 .

OECD, The Knowledge-Based Economy: "A Set of Facts and Figures", (OECD : Paris), p.7, 1999

Plahonjić, M. H. (2024). Importance of Research and Development for Economic Growth. Uprava : Stručni Časopis, 15(1), 38–48. https://doi.org/10.53028/1986-6127.2024.15.1.38

انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی
۱۶
سال پانزدهم، شماره اول
بهار ۱۴۰۴

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

Prajogo, D.I. The strategic fit between innovation strategies and business environment in delivering business performance. Int. J. Prod. Econ. 2016, 171, 241–249.

Prajogo, D.I. The Strategic Fit between Innovation Strategies and Business Environment in Delivering Business Performance. Int. J. Prod. Econ. 2016, 171, 241–249

Reschly, D., & Ysseldyke, J. (2002). Paradigm Shift: The Past is Not the Future. Best Practices in School Psychology .

Schumpeter, J. A. (1912). Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung, Duncker and Humblot. Auflage Nachdruck

Snowdon, B., & Vane, H. R. (2005). Modern macroeconomics: its origins, development and current state. Edward Elgar Publishing.

Stern, N. (2002). A strategy for development. Washington, D. C: World Bank. [DOI:10.1596/0-8213-4980-5]

The Global Competitiveness Report," World Economic Forum, 2020.

Tidd J, Bessant J. Managing innovation: Integrating technological, market and organizational change. John Wiley & Sons; 2014

Van, H. V, & Kim, C. L. (2025). Does increased digital transformation decrease corporate cash holdings? The moderating role of business environment quality. Finance Research Letters, 75, 106800.

Vittorio, R, Rajuddin, W. O. N, & Dewi, N. L. Y. (2024). Enhancing Performance and Productivity Through Innovation in Business Management. Implikasi: Jurnal Manajemen Sumber Daya Manusia, 2(1), 11-18.

Vu, N. H, Hoang, T. B, Thi Le, B. N, & Nguyen, T. V. (2025). Effects of non-technological innovation on technological innovation of small-and medium-sized enterprises: The role of the local business environment. Journal of General Management, 50(2), 93-111.

World Bank Group. (2021, September 16). World Bank Group to discontinue Doing Business report. World Bank. https://www.worldbank.org/en/news/statement/2021/09/16/world-bank-group-to-discontinue-doing-business-report.

World Bank Group. Doing Business 2020; The World Bank: Washington, DC, USA, 2019.

World Economic Forum. (2019). The global competitiveness report 2019. https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

World Intellectual Property Organization. (2024). Global Innovation Index 2024 https://

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]

www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/en/

Yayha, M. A, Samoea, R. F, Abedah, M, Fahmi, A. M, & Temnikov, V. (2024). Innovation and Technology Management in Modern Enterprises. Journal of Ecohumanism, 3(5), 895-908.

Yayha, M. A, Samoea, R. F, Abedah, M, Fahmi, A. M, & Temnikov, V. (2024). Innovation and Technology Management in Modern Enterprises. Journal of Ecohumanism, 3(5), 895-908.

Zahrebelna, I, Diadyk, T, & Kosenko, V. (2024). Innovative development as a factor of increasing the competitiveness of enterprises. Ukraïns′kij Žurnal Prikladnoï Ekonomìki, 2024(3), 61–65. https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-3-11

Zelenska, O. (2024). A Study on the Business Environment, FDI Quality, and Economic Growth in Eastern Europe. Open Journal of Business and Management, 12(02), 1158–1189. https://doi.org/10.4236/ojbm.2024.122061

Zhao, X, Hlaing, N. M, Shen, H, Xiao, P, & Adugna, T. S. (2025). The Role of Sustainable Business Environment in Shaping Entrepreneurs' Performance: Evidence from Myanmar. Sustainability, 17(2), 568.

Zhou, M. (2024). Impact of the Business Environment on the High-Quality Development of International Trade Based on Data from 30 Provinces in China

انجمن علمی توسعه نهادی ایران
پیشرفت و توسعه نهادی
۱۶۲
سال پانزدهم، شماره اول
بهار ۱۴۰۴

DOI.01.01.06

به این مقاله این‌گونه ارجاع دهید:

محمدخانی، محمدرضا؛ کیانی، مجید؛ عربی، محمد (۱۴۰۴)، «مطالعه تطبیقی جایگاه نوآوری و فضای کسب‌وکار به عنوان زیر ساخت توسعه» فصلنامه پیشرفت و توسعه نهادی، س۱، ش۱، بهار ۱۴۰۴، صص ۱۶۲-۱۲۱.

[Downloaded from mail.qipd.ir on 2026-11-18]